

„ВІДЕННА УКРАЇНА“

1906 РІК.

Число 4.

Апріль.

Ціна 30 коп.

ЗМІСТ

4-го числа «Вільної України».

	стор.
За пів дня—нарис. А. Шабленко	5—19
З поезій Тана переклад К. Н—єя.	20—22
Автономія України в світлі «соціаль-демократичної» критики. М. П.	23—45
У шахті. С. Черкасенко.	46
Нова партія. А. І.	47—49
Внутрішній огляд. (І Перед Думою. II Що далі?) С. Тагона	50—59
Огляд закордонного життя. (І. Алгесіраська конференція. II. Обопільні услуги. III. Катастрофа в Курієрі. IV. Страйк шахтарів у Франції. V. Страйк шахтарів в Сполучених штатах. VI. Конгреси робітничих партій в Англії. VII. Побіда англійського пролетаріату). П. Понятенко.	60—72
Бібліографія: С. П—ра, П. П—ко.	
I. «Побѣда кадетов и задачи рабочей партии. Н. Ленин.	
II. «Государственная Дума и рабочий класс». П. Орловский.	
III. «Нѣт болше соціаль-демократії!». К. Каутский.	
IV. «Забастовки и заработка плата». В. Колобаев.	
V. «Хто з чого живе». Дикштейн.	
VI. «8 часов праці!» М. Полуботок.	
VII. «Всеноародная установча Рада». Ф. Д.	73—77
Хроніка:	
1. Святкування першого мая за кордоном. М. Г. 2. З'їзди соціаль-демократичних партій. 3. В справі федерацівного сполучення всіх соц.-дем. партій Россії.	
4. Швейцарські профес. спілки в справі 8 год. робочого дня. 5. Професіональний рух в Англії. 6. Восьмигодинний робочий день в Англії. 7. «Об'єдинительний» з'їзд Р. С. Д. Р. П.	78—83
Переписка редакції	84
Оголошення	I—IV

„Вільна Україна”

1906 рік.

Число 4.

Апріль.

Ціна 30 коп.

Типо-Литографія С. М. Муллеръ, Вас. Остр., 9 линія, д. 18.

„ВІЛЬНА УКРАЇНА“ ПОЛІТИЧНО-ЛІТЕРАТУРНО-НАУКОВИЙ МІСЯЧНИК

виходить в останніх числах кожного місяця книжк. в 5—6 аркушів друку. Постійні співробітники журналу: Арабажен К., Бич Л., Вороний М., Винниченко (деде) В., Дорошенко В., Ільченко А., Коцюбинський М., Личко Ів., Леся Українка, Мова Л., Новодворський О., Понятенко П., Петлюра С., Порш М., Стешенко Ів., Тагон С., Ткаченко Микита, Ткаченко Микола (штука), Чацкий М., Чернявський М., Шабленко А., Шадун М., Ерастов С., та інші. Із-за кордону згодились писати: Гал. (Женева), Ганкевич М. (Галичина), Жук (Батуринський Англія), Кобилянська Ол. (Буковина), Левінський (Галичина), Крейчі Ф. (Чехія), Немець Антін (Чехія, головний редактор «Prawo Lidi»), Панайко В. (Галичина), Соукуп Ф. Д-р (Чехія). Стефаник В. (Галичина), Шмергаль Б.. Д-р (Чехія).

Ціна «ВІЛ. УКР.»: у Росії—на рік 3 карб.; $\frac{1}{2}$ року—1 карб. 80 коп.; в інші держави на рік 5 карб.; на $\frac{1}{2}$ рок. 3 карб. Окрема книжка коштує 30 коп. (без пересилки), коли книжка має не більш 6 аркушів; з побільшеним розміру, ціна окремих книжок відповідно побільшується.

Передплачувати можна:

1) в Петербурзі: в редакції: (Невський пр., 139, п. 60), в книгарні Т-ва «Вольф», (Невський пр., Гостин. двор, № 18), в книгарні «Труд» (Невський, 60), в книгарні В. П. Краніфельд (Англійский пр., 40); 2) в Київі—в книгарні «Київської Старини» (Безаківська, 14) і видавництві С. Компанейца (Крецатик 54); 3) в Харкові—в городській публичній бібліотеці; 4) в Катеринодарі—в книжному кіоску (Угол Красної і Соборної вул.). Окремі книжки продаються по всіх значних книгарняхъ, а въ Петербурзі окрім того ще в кіосках д. Шашникова і у газетчиків. Книгарні, що будуть приймати передплату, залишають за собі 5% з ціни; за продаж в роздріб книгарам робиться звичайна скидка.

Оголошення приймаються виключно в конторі редакції (С.-Петербург, Невск., 139—60) по ціні: за цілу сторінку 25 карб., за $\frac{1}{2}$ стор.—13 карб., за $\frac{1}{4}$ стор.—7 карб. за кожен раз.

Контора редакції відчинена що-денно з 6 до $7\frac{1}{2}$ годин веч.

Рукописи редакція прохаче писати правописом—кулішівкою і лише з одного боку листа. До кожного рукопису повинна бути приложен підпис автора і його адреса.

Не приняті до „ВІЛ. УКР.“ праці вертаються авторам за їх власний кошт. По 3-х місяцях, коли автор не візьме, знищуються.

На відповіді треба присилати поштові марки.

Відповідальний редактор видавець Антон Шабленко.

УВАГА ДО ЧИТАЧІВ.

З третього числа «Вільна Україна» приняла певний соціаль-демократичний напрям. Від третього числа наш журнал стає виразником интересів робітничої кляси. Всі питання сучасної дійсності він буде освітлювати ідеологією цієї кляси.

З третього числа **НОВИЙ** склад членів редакційної колегії бере на себе відповідальність за журнал.

4-те число запізнилося випуском через конфіскацію третього числа. Друкується і незабаром вийде пяте число.

**С 27 мая починає виходити
двічі на тиждень
українська часопись**
БОРОТЬБА

Передплата приймається в Київі:
в конторі «БОРОТЬБИ» (Рейтерська 33, кв. 7) і
в книгарні «Київської старини» (Безаківська, 14).

Ціна на рік—3 карб.;
на місяць—25 коп.

Контора і редакція одчинені од 10 до 2 год.

Редактор-видавець **Микола Стаковський.**

За пів дня.

Нарис.

I.

Миколка несміло відчинив двері в майстерню заводу і здивований, наляканий зупинився біля дверей. Те що він побачив разом вразило його і приголомшило... Механична смайстерня гулом гула від безлічі ріжноманітних машин, станків, котрі разом, наче по наказу якоїсь вищої таємно или, крутились, совались, наповняючи страшеним шумом і жарке повітря майстерні, проняте горілим маслом і димом. Дрібно стукотіли слісарські молотки, верещали стругальні різаки, скіглили терпуги, сичали, мов роздратовані гадюки приводні реміння, повзучи в гору під саму стелю.

А гень високо під стелею поважно повзав, по прокладених у горі рельсах, здоровений міст-кран, трясучи своєю ходою всю будівлю майстерні. Кран сей наче те величезне чудовище, про яке розказують у казках, хапав на свій здоровений гак самі найвелечезні залізні та стальні штуки і переносив їх хутко, легко, немов солому, по-над головами людей і по над машинами туди, куди було треба. Майстерня грюкотла і стогнала... Тисячі ріжноманітних згуків родились. Тут умірали і знов родились. І хвилювали і висли ті згуки там високо по під шкляною стелею, над головами робітників, котрі немов ті комахи на розруйнованому жиллі, метушились, лазили проміж станків, допомагаючи їм виповнити свою одноманітну роботу.

Приголомшений, придушенний сим незвичайним для нього з'явницем, Миколка стояв на однім місці не мов шалений,

не знаючи, що йому почати. І можеб довго так простояв, колиб білявенький хлопчик його літ не допоміг йому.

— Тобі чого треба?—швидко запитав він Миколку.

— Я на роботу прийшов — одмовив той не зразу і не рішуче.

— А чого ж стоїш, гав ловиш? Іди до контори.

— Та я не знаю куди... і... боюсь.—Одмовив Миколка.

— Боїсся? Эх ти... Ну, ходім я тебе проведу... Тебе хто берє?

— Дмитро Миронович.

— Ага... сам жидомор—твоя бренить...

Миколка хотів роспитати у нього де-що про Дмитра Мироновича, щоб знати, що він за чоловік, але хлопчик хутко пімігнув за станок.

— Ну ходи мерщій!—Гукнув він до Миколки. Той не сміливо пішов за ним.

Білявий хлопчик хутко і сміливо пролазив усюди поза купами усякого поділля і по за станками, не вважаючи зовсім на те, що усюди—зо всіх боків—крутились шестерні, свердлики, усякі валки, і сичали приводні реміння і що кожна із цих речей нарізно, що хвилини могла зачепити і покалічити всякого, хто до них наблизиться.

Миколку ж брав острах і він ішов тихо, обережно, не поспіваючи за ним.

Білявий хлопчик иноді зупинявся і показував Микольці де було більш небезпечне місце і де треба було проходити обережно, а потім знов хутко шмигав по за станками.

Миколка, поки вони вийшли на безпечне місце, де вже не було ні шестернь, ні реміння, страшенно стомився. Йому здавалось, що вони за сей час пройшли багато, багато верстов.

— Ось тут контора,—сказав хлопчик,—чекай тут. Майстер мабуть ще не прийшов.

— А звідси ніхто не прожене?

— Ні, ніхто... Тут завше чекають... Ну прощавай, мені ніколи.

— Прощай!..

— А як тебе звати?

— Мене, Миколкою.

— А мене Клімом... Я на самосуйці роблю. Побачимось

коли станеш на роботу, промовив він уже на ходу і зник.

Миколка зостався біля контори чекати майстера. Він мав його власну картку для проходу на завод, самого ж ніколи не бачив, але був чомусь то певен, що він його пізнає одразу, як тільки той з'явиться у майстерні.

Великий круглий годинник над конторою показував десяту годину. Миколка чекав уже більше трьох годин. За сей час він встиг придивитись трохи до всього, що діялось навколо, і йому вже робота майстерні з своїм надзвичайним рухом і гармидером не здавалась чимсь-то таємним і надто незвичайним. Око привычайлось, і він почав розуміти де-що. Він побачив, що цілий рядок станків крутить один довголезний вал, котрий крутила не величка, закрита коробкою машинка (що звалась мотором, як він потім дізнався), що від кожного станка тяглись до того валу реміння. І коли треба було, щоб станок ходив, натягали ремінь на колесо станка—шків і станок йшов. Коли ж треба було зупинити, то знімали ремінь, або переводили на холостий шків, і станок стоян. Таємність зникла, зсталась машина, котрою можно було керувати по своїй волі.

Окрім того він побачив, що люди тут, які люди, мали дуже мале значіння. Робила все машина. Машина свердлила різала залізо завтовшки в добру дріветню, а люди тільки помогали їй — були її прислужниками, її рабами... І вся ся робота біля станків і машин, котра по його розумінню не потрібувала ні знання, ні розуму, здавалась Микольці не цікавою, осоружною і нудною... Йдучи в завод він гадав, що його там будуть учити, як строїть паровози, робити „Лисапеди“ і т. п., і він уже в думках уявляв себе добрым самостійним майстером. Майстером, котрий сам все може зробити: і паровоза, і лисопеда, і самовара, а тут ось тобі... ходи біля машини, та дивись, як вона шматує залізо, та се-ж поденщина...

— І чого вони так стараються? думав Миколка, дивлючись, як старі і молоді, і зовсім хлопці-робітники старанно метушились біля своїх станків, а де-які навіть підганяли одии другого і лаялись. Не вже їм ненадокучила, не обридла отака одноманітна противна робота?

Ясне, тепле сонце приємно дивилось у майстерню через склянну стелю на блискучі машини і станки, на людей, котрі зі страху бути голодними працювали без перестану, і здавалось говорило людям: „Раби праці і голоду. Покиньте ви свою нудну не цікаву роботу і йдіть до мене в обійми. Ідіть до мене—я вас обгорну теплом, я вас напою ласкою, я васъ навчу шукати щастя справжнього, дійсного щастя, а не того, котре ви даремно шукаєте в праці. Ідіть же, йдіть до мене, раби-робітники!..“

І робітники-раби наче почували сей невідомий поклик сонця, иноді з жадобою поглядали на його золоте, ясне проміння і тяглися до нього думками, тяглись душою, тяглись всею своєю істотою, всім почуттям... Але праця, тяжка праця стискала їх своїми міцними кайданами і не пускала від себе.

— Ох і гарнож як на дворі... говорив один хлопчик другому, йдучи з надвору в майстерню—соняшно, весело... так би здається ліг тай лежав увесь день під сонцем...

— Эге!.. Піди ляж, „жидомор“ тебе ляже... одмовив другий і обидва зникли за станками.

— А що, брат, припіка сонечко! Говорив уже старенький чоловік молодчому, гострючи різак на точилі.

— Здорово брат піджарює—Одмовив той.

— Тепер би де-небудь у садку, у затінку по чарочці,—ловко!..

— Хе-хе. Та ще холодненької скажеш?

— Хо-хо. То чудова штука!..

— Та ще закусити яєшнею?

— Фю-фю! Не ти б казав, не я б слухав... Хо-хо-хо!.. Хаха-ха... Засміялись вони весело і розійшлися по своїх місцях...

Миколку, що слухав сі балачки і бачив, як грало золоте проміння весняного сонця, на всюму в майстерні, теж потягло на сонце, на волю, на чисте повітря, де немає сього оглашенного лескоту, шуму, сморіду і духоти... І він уже хотів вийти з майстерні, але в сей час з'явився майстер Дмитро Миронович, або, як його всі величали—„жидомор“.

Се був не величкий на зрост чоловічок, літ під сорок, трохи горбатий, з сивіючим уже волоссям і ріденькою русявою борідкою. Він ішов з другого кінця майстерні тихо, поважно, гостро поглядаючи на робітників... Майстерові, зустрічаючи його, знімали шапки і кланялись, а він тілько инколи нехоля, наче з горда, кивав у відповідь їм головою.

Миколка побачивши майстра—зостався зовсім не задовільнений ним. Він, дякуючи тому, що про нього так багато всі говорили, що всі його так страшенно боялись, гадав, що се чоловік величезного зросту, з довгелезнюю чорною бородою, з здоровеними злими баньками і голосом, як у доброго бугая... А тут ось тобі... Він так був захоплений думкою порівнання одного з другим, що навіть не помітив, як майстер підійшов до нього.

— Ти хто такий! запитав він Миколку неприємним скрипучим голосом.

— Я? Миколка!.. Одмовив той трясучись.

— Та ще розаява і дурень, додай!.. сказав він сердито.— Говориш з старшим себе, а стоїш у шапці!

Миколка хутко зняв шапку, сам собі промовив:—і справді жидомор...

— А ще хвалили тебе як путнього!

Буркнув майстер сердито, подивившись на картку і пішов по східцях на другий поверх, де була контора.

Миколка лишився чекати. Він, бачучи не задоволеність ним майстра, гадав, що його вже не візьмуть на завод і чомусь-то, мимо волі, радів сьому випадку. Але через декілька часу його покликали до контори, дали прийомний квіток і одіслали до лікаря на огляд. Він був принятий на завод, але зосталось пройти ще одно митарство.

II.

Біля лікарні, котра була на самому кінці заводського двору, коли прийшов туди Миколка, уже чекало прийому лікаря де кілька десятків робітників. Було між іншим декілько жінок з дітьми. Хворих, котрі прийшли за допомогою лікаря, проміж чекавшими було не більш половини, остан-

ні ж були нові робітники, котрим він був потрібен не як лікарь, а яко печать до пачпорта... Приложе лікарь до „прийомної“ свою руку, будеш робити, будеш мати шматок хліба, не приложе, йди голодувати, а може і старцовувати. Предприємцям капиталістам не потрібне хоре тіло, вони купують тільки свіже і міцне.

Прийом тільки що почався. Приймали спершу хорих, котрих хвершал викликав по черзі, як вони були записані. Всі сі хорі люди товклись у прийомній лікарні, у сінцях і на кганку. Хто здоровіший—стояв, а хорі сиділи на лавках, на східцях і прямо на підлозі. Було тут жарко, душно, із лікарні несло якимись воючими ліками. Миколка поблукав проміж хорими де-який час, але побачивши, що до них—не хорих—ще далеко, пішов геть на подвір'я. Всі, що чекали тілько лікарського огляду, були тут. Вони купчились за лікарнею у холодку, курили і вели балачки. Хоч більшістю вони були не знаємі про між себе, але се не завважало їм ні крихти. Доля рівняла всіх. У всіх їх були одні потреби, одні печалі і одні бажання, і через те вони розуміли один другого і не почували себе чужими... Чекаючі сиділи і лежали купками і по одинцю прямо на землі. Миколка підійшов до одної купки, у котрій йшла дуже жива балачка. Там посеред купки, чоловіка в п'ятнадцять, лежав худий як шкилет робітник літ під сорок з пожовклим, зморщним лицем і говорив хрипучим, густим басом другому молодчому з лицем послушника з монастиря.

— Ти думаєш вони не розуміють, що ти їсти хочеш? Ого, ще як, брат, розуміють. Вони, брат, свою линію ведуть знаючи!..

— От, наприклад, у Катеринославі—хрипив далі жовтолицій—лопнув бельгіець—дві тисячі робочих, у нас Розенцвейн—шітори, от тобі і три с половиною тисячі... Усім жити нічим, усім їсти хочеться. Оттут-то нашого брата і ловлють.

— Ого,—що й як ловлють! Додав уже другий голос з гурту.

— Ти, скажем, одержував два карбованці — говорив він далі,—а тобі карбованця, не хочеш?

— То ще добре..., А то за четвертак накланяєшся.

— І так бува... І ти все таки йдеш і робиш, бо погану привичку маеш їсти що-дня...

— О, хо-хо!.. і куди тільки начальство дивиться, важно зітхнувши, промовив молодчий.

— А що тобі начальство наше зробе?!

— А все-ж таки... заборонить повинні, щоб так не робили.

— Эх ти... довбешка!.. — обурюючись захрипів жовтолицій—оборонців знайшов „начальство“. Ха!.. А що таке наше начальство, скажи мені? Хто вони такі? З'яких людей, як не з таких же шкуродерів, як і наші заводчики, та хвабриканти! Чи може ні, скажеш?

Він хвилювався. В горлі у нього хрипіло, аж клекотіло і він якось незвичайно рвав слова, а иноді, серед балачки кашляв глухо, наче бив у дно порожньої діжки.

— Та він може дума, що начальство з неба пада! — пошуткував хтось.

— Мабуть, що так... То тоді краще неліз-би до балачки, а писав-би собі прошені до Бога:—так мов і так, Боженька, тяжко жити... пришли янгола на поміч...

Слухачі зареготались.

— А що братці, він правду говоре!.. Обізвався молодий парняга з гурту, насмішкувато підморгнувші товарищам, начальство повинно пеклуватись за нами обов'язково, бо воно від Бога поставлено кажуть.

— Воно й пеклуетесь... Одмовив жовтолицій злістно.—Он як у Катеринославі бастували торік, так воно і кватирі давало (у тюрьмі звичайно) і до дому на казенний кошт висилало і все т. п.

— І горішками поштувало!—додав знов той же парняга. Всі знов засміялись.

Чоловік з лицем послушника незнав що відповідати.

— Эх ти... розмазня івановна!.. — прохрипів зло жовтолицій, дивлячись йому прямо в лиці—а ще на завод лізеш робити... Гнать вас з відси треба в потилицю!..

— Гей хто з прийомними? стройся скоро!—Гукнув хвершал, вибігаючи на кганок. Всі хутко піднялися і посунули до лікарні, де хвершал, як раніш хорих, становив їх в чергу. Жовтолицій чоловік стояв останнім. Миколка, що

забарився трохи на дворі, став позад його. Стоючи біля нього близько Миколка чув, як він важко дихав і як у нього щось хрипіло і клекотіло в середині. Він згадав свого покійного батька, у котрого теж, коли він лежав хорий, так само клекотіло в середині. Від того він і помер. Не вже-ж і сей чоловік помре?—подумав Миколка—а як-же-ж він робити дума?

Хвершал одібрав у всіх картки і помічав номерами. Всім приказано було роздягатись. Ті, що стояли в першій черзі, роздяглись зовсім, а задні поки готовались.

Лікарь, невеличкий на зріст чоловічок, біленький, пухкий, з чубом підстриженим сторчком, як у молоденького лоша чка грива, із такою ж чорною борідкою, сидів за білим столиком і щось писав.

— Давайте!..—сказав він хвершалові через де який час. Почався огляд.

Хвершал підводив кожного робітника до столу. Лікарь дивився у кожного руки, очі, слухав серце і щось писав на картці, котру передавав хвершалові. Хвершал теж робив якусь замітку і віддавав уже тому, кому вона належала, оповіщаючи, годиться, чи не годиться він на роботу в заводі.

Лікарь робив своє діло нудно, одноманітно, але удавав такий вид і так тримав себе, начеб то він робе якесь страшенно велике, всесвітнього значіння, діло.

Він говорив усім: руки, яzik, нагнись, не диші і т. п. нікому не більше не меньше. Потім писав на картці і, не промовивши ні жодного слова, брався за другого. І все се робив так, начеб то перед ним були не живі люди, а якісь кукли, котрих треба тільки перелічити, та передивитись, чи не попортились вони за деякий час. Дійшла черга до жовтолицього чоловіка. Його, як і всіх, він послухав не більше не меньше, написав щось на картці і, віддавши її хвершалові, взявся за Миколку.

Кармелюк не гож!.. гукнув хвершал, віддаючи картку жовтолицьму.

— Чому-ж то так?—запитав той.

— Тому, що ти хорий.

Що-ж що хорий? Не вік же буду хоріти... вилічусь.

— Се не мое діло — одмовив хвершал — тут написано... Говори лікареві—додав він тихо...

Лікарь уже зкінчив справу з Миколкою і мив руки.

— Господин лікарь! будьте ласкаві не пишіть мені, що я хорий.

Лікарь мовчав.

— Господин лікарь—будь ласка!..

— Я напасав, що було треба,—обірвав його лікарь.

— Там написано, що я хорий, а я-ж може поправлюсь.

— Нічого тобі не буде більше.

— Зробіть ласку, господин лікарь. У мене жінка і четверо дітей малих.. треба ж їм їсти щось... Я ж не зовсім хорий... Я робити ще можу...

Голос его почав дріжати... Груди піднімались частіш. Він хвилювався.

— Завод не богодільня—одмовив лікарь—і не може на свій кошт усіх калік содергувати.

Кармелюк разом обуривси і почервонів.

— Ага, не може!.. захрипів він. А де я хвороби дістав, як не на вашім заводі? Я до Різдва тут робив—поки не захопрів. На вас же анцихрестів робив, а тепер мене не треба?.. Тепер я каліка?

Хвершал злякано дивився то на Кармелюка, то на лікаря і не зінав, що йому робити. Миколка трясучись почав одягатись.

— Через кого я каліка? хто зробив мене калікою?—гукав хвилюючись все більше і більше Кармелюк—хто примушував нас по коліна в воді робити, коли тріснув водопровод? Хто не топив майстернь по тижневі? хто, як не ви, хрістопродавці!..

— Прошу не кричати тут, а то вивести звелю—гримнув лікарь, вийшовши нарешті з своєго величного настрію. Але збентежений і ввесь червоний, з синіми плямами на лиці, трясучись від образи, Кармелюк, не вважаючи на лікаря, вигукував хрипким, болючим голосом, що малось сили.

— Ви грабителі, ви душогуби зробили мене калікою!.. Вішать вас мало проклятих!.. І з сим словом він грюкнув з усієї сили кулаком об стіл, заставлений пляшечками з ліками. Де кілько пляшечок упало на підлогу і розбилось.

— Служителя!.. взяти його! Хвершал, чого ж ви дивитеся?—Загукав уже перелякано і нервово лікарь, забувши зовсім про свою поважність.

— Ага взяти?... візьми коли зможеш, — уже не тямлючи

себе гукнув Кармелюк і, схопивши дзиглик, на котрому до того сидів лікарь, крутнув ним над головою і шпурнув у лікаря. Лікарь якось ухилився, і дзиглик улучив у шахву з ліками. Розбиті ліпки і шклянки від ліків з дзенкітом посидались на піл. Хвершал злякано метнувся геть з лікарні. Лікарь теж шмигнув у задні двері, а прислужник, котрий з'явився на поклик лікаря, не знав, як підступити до Кармелюка, бо Кармелюк обурений, з налитими кровью очима, котрими поводив наче божевільний, хапав усе, що підверталось йому під руки, і шпурляв, шпурляв у той бік, де стояв раніш лікарь, вигукуючи.

— Бери коли зможеш! бери людоїде! бери!.. Він уже нічого не пам'ятав, нічого не бачив, нічого не чув, він горів помстою і був страшний у сю хвилину.

Миколка на пів одягнений стояв у кутку кімнати, трясучись всім тілом. Він так налякався, що навіть не міг вийти з лікарні, як усі інші. Йому здавалось, що ще хвилина і обурений Кармелюк почне руйнувати навіть самий будинок лікарні, але тут з ним скоїлось щось лихе. Він раптом схопився за груди, охнув, поточився і важко гепнув на підлогу. Чорна кров хлинула разом з горла. Він зблід і зомлів...

Лікарь, хвершал і де кілько прислужників, котрих певно зібрав лікарь, щоб схопити „розбишаку“, не застали уже „розбишаки“ Кармелюка. Перед ними був тільки хорий, безсилій, зомлілий чоловік, котому жити зсталось де кільки днів, а може і де кільки годин.

III.

Миколка збентежений, росхвильований і заплаканий прямував через широкий заводський двір до майстерні. Серце йому щось стискувало, душило {горлянку, гнітило душу. Йому хотілось плакати, плакати голосно, щоб чути було повсюди, щоб знали всі, чого він плаче. Йому було шкода Кармелюка, шкода його жінки, його четирьох дітей, про котрих він так жалісно говорив лікареві. І злість, не вимовна злість, брала Миколку на лікаря.

— Чого він такий злий? думав він—не вже ж не можна було підписати квітка? Ти, каже, „хорий“, то що з того? ну й нехай би робив до смерті, та годував своїх дітей. Он же

мій батько робив трохи, чи не до останнього тижня. Чого-ж йому не можна було?..

А ще пан-учений, благородний, а каже: „тут не богадільня“. А куди чоловікові діватись, подумав би... Адже Кармелюк тут добув хороби. Он батько у жида тілько місяць робив а і то, коли лежав хорий, так той присилав йому грошей не ліки. Так той—жид і грошей у нього не стільки, як у заводчика, а сей же богатий, чого ж йому не полікувати чоловіка?... Такі думки рієм плинули в роспаленій голові Миколки, одна за другою, і він боляче, напружене думав, силкуючись знайти відповідь власним розумом на всі сі пекучі, старі, як світ, а для нього нові питання.

Замисленого Миколку заставив прочуматись не звичайний гомін і рух на заводському дворі. Вся левада заводу була запруженна робітниками, котрі валом валили із майстерень, купчились тут на леваді, хвилювались і голосно гомоніли. Видно було, що скоїлось щось надзвичайне. Миколка хутко попрямував до гурту і почав протискуватись у середину, але зробити се йому, невеличкому хлопцеві, було не так то легко. Люди щільно стояли один біля одного і не пропускали. Чорні, з запіtnілими мокрими лицями, вони тяглись сами всі туди — до середини, де щось і хтось то говорив, звідки вчувались иноді тільки окремі вигуки: З нас глузують... Нас за людей не лічуть... Ми потребуєм... і. т. и.

Миколка нічого не розумів. Голова йому запоморочилась від усього, що він бачив і чув сьогодня. Допоміг Микольці Клімко.

— Миколка, ти не бачив? — Запитав він, сіпнувши Миколку за рукав.

— Що?

— Хлопця пораненого.

— Ні, а де він?

— Уже до лікарні знесли... На стругальному знівичило.

Так брат і одшматувало обидві руки—страсть.

— Товариші! Я хочу говорити, гукнув хтось дуже голосно з середини гурту.

— На трибуну! — Гукнув хтось шуткуючи.

— На трибуну! — Загукало разомъ де-кілька чоловік уже серйозно.

Через деякий час трибуна знайшлась і на ній з'явився білявенький молодий парняга у робочій блузі.

— Цурка! браво, браво! — Загукало разомъ де кілька голосів.

Той, кого звали Цуркою, повів очима поверх голови слухачів і почавъ:

Товариші! Два місяці поперед, коли ми ставали на роботу після страйку, котрий був завдяки такому же випадкові, як і сьогодня, у нас, між іншимви умовами, хазяїнам предпредприємцям, була виставлена умова поліпшити загороди біля стонків. Хазяїни згодились і обіцяли через два тижні зробити все, але пройшло з того часу уже два місяці, а з наших домагань ні одного не виконано.

— Эге, жди від них, анцихрестів, додав хтось з гурту.

— І от як бачите, товариші, — говорив Цурка — знову нашому братові рвуть руки, калічать і нівечать його. Хазяїнам нашим очевидячки мало того, що вони видавлюють з нас увесь сік життя довгими часами праці, малими розцінками, штрапами і т. и... вони ще нас калічать і роблять старцями на все життя. (Скаліченому зараз хлопцеві тільки п'ятнадцять років...)

Чуєте товариші? п'ятнадцять років, а він уже каліка... Вин не має обох рук... Куди він тепер піде? що буде робити? А попереду ж у нього ще ціле життя. Життя без щастя, без утіхи, без жадної краплині радощів... Товариші, невже ми і на далі будемо мовчки дивитись на сі глузування з нашої долі, з нашого життя? Не вже ми не зможем сказати властно і гордо нашим хазяїнам-капіталистам — Годі!.. Ми живі люди і требуєм, щоб з нами поводились, як з живими... Чуєте товариші! Требуєм, а не прохасм!..

Його молодий, гучний голос дзвенів гордо і властно і, хвилюючись в гарячому повітрі, плавав над тисячами голів, електрізуючи увесь гурт людей.

— Требуєм! Требуєм! — Загули всі навколо. Вони, наелектризовані промовою оратора, обурено хвилювались и гомоніли.

Досить з них!.. Напились нашої крові!.. Пора!.. Ми їм покажем!, і т. и—вчувалися вигуки з гурту.

А південне сонце пекло гаряче, нещадно, наче бажало

передати увесь свій вогонь купці сих скривдженіх, збентежених людей, щоб вони, натхненні тим святым вогнем, піднеслись духом, воскресли і заговорили з своїми гнітителями так, як повинно говорити живим...

І от, товариші, я пропоную зробити таку постанову—говорив далі Цурка—вибрati де кілька представників од усіх робітників і послати до адміністрації заводу, які повинні домогатись від них виконання всіх їхніх обіцянок. Себ-то: зменшення робочого часу, збільшення розцінки, огороди біля усіх станків і машин, відкриття школи для дітей робітників, поліпшення лікарні і зміни лікаря. Поліпшення вентиляції по всіх майстернях, знищення штрапів і трусів біля воріт. А також вимагати ввічливого відношення адміністрації до робітників.

— Чи згодні товариші на се?

— Згодні! Добре!—Гукали всі разом.

— То я пропоную товаришам вибрati представників. Але ще не все, товариші!.. Окрім того доручення представникам треба зауважити, щоб вони заявили там: що доки всі наші домагання не будуть виконані, не один з нас на роботу не прийде!..

Чи згодні, товариши, на се?!

— Згода! Згода!..

— Ну, коли такъ, оббірайте представників!..

Через де-кілька часу представники були вибрані і робітники злі, обурені, з бойовим настрієм, чорною лавою посунули геть з заводу. Завод став і замер... І дивно було дивитись на се величезне мертвe чудовище, життя якого разом у одну хвилину було зупинено. Ще де-кілько часу назад дивлячись, як тут кипіла робота, як се чудовище держало біля себе в рабстві де-кілька тисяч людей, недаючи їм ні хвилини жити своїм вільним життям, не даючи навіть думати ні про віщо, oprіч послуг для нього, здавалось, що раб чоловік... що власть свою він, яко розумна істота, загубив уже навіки і тепер живе і ворушиться не сам, не по своїй волі, а тільки, по наказу цього мертвого автомата властителя. Але стрепенувся чоловік, розігнув свою спину, зігнену мимохіть, підняв гордо голову і полетіло шкере-берть все, що до того часу володіло ним, панувало над ним...

Ні! жив ще чоловік, не раб він, ні...

Чорна лава, з де кількох тисяч робітничих тіл, разом висунулась з заводу і запружила всю заводську вулицю, площа і леваду, що виділяла завод від городу. Хвилювшись лава посунулась туди ген за город, де відко було здалеку і високі будинки, і пишні садки... Вона сунулась і хвилювалась, захоплюючи все більше і більше місця собою. Дивлячись на сю хвилючу лаву, здавалось, що ось вона зараз тільки дійде до городу, бурхне на нього і всі будинки, палаці і вся роскіш, що була здобута власниками капіталу чужою працею, упаде і розсиплеться на дрібязок, під напруженням сієї лави-хвилі робочого бурливого моря. Але хвиля тихо всувалась в город і роспливала по вуличкам все більше і більше і нарешті зовсім розплілась... Не прийшов знати час бурхнути хвилі.

Миколка стомлений, засмучений, після пів дня життя на заводі, знов повертається до дому в стару рідну обстанову. Але всі його думки, всі почуття, були не там біля старого світу минулого дитинства, вони вітали ген-ген далеко відти: у майстерні заводу, біля хорого Кармелюка і покаліченого хлопчика і на заводській леваді серед тисячного гурту людей скривжених, ображених і обурених до жадоби помсти.

Новий світ заводського життя, котрий примусив його вищити з першого ж дня повну вщерть чашу страждання робочого люду, захопив його всього разом з серцем, душою і розумом, закрутів його в своїм повітрі і заставив забути все на світі, oprіч нього.

— А де я хороби дістав? Хто мене зробив калікою? Ви, анцихрести, ви, людоїди! — вчувся Микольці серед тисячі хвилюючих його думок, обурений хрипучий голос Кармелюка. Йому тільки п'ятнадцять років, а він уже каліка!.. А там поперед ще ціле довге життя... Життя без щастя, без утіхи, без жадної краплинини радощів!.. — дзвенів другий ластний голос.

І Миколку збентженого, пригнобленого тисячами думок, душили слізози, брала злість на когось-то дужого і злого, котрий робив людям уси сі кривди і насилав усі нещастві.

— Не вже ж і завше все так буде? — думав з болем у душі Миколка.—Невже дужі та багаті будуть душити, гно-

бити людей і робити їм усякі кривди, а слабі, та убогі будуть мучитись, страждати, боротись і... чекати...

— Невже ж сій неправді кінця ніколи не буде?

Десь недалеко на заводі гукнув коротенько гудок і Микольці здалось, що він сказав:

— „Буде!“

А. Шаблонко.

* * *

Співайте пісні голосніш!
Будіть думки про волю!—
Тоді ми встанемо міцніш
За кращу братню долю!
Кричіть про Сонце золоте,
Що зійде над братами,
І ми певніше за съяте
Поляжем головами!
Приспіть годину навісну:—
Морози серде нудять...
Надії—будять в нас весну,
Події—помсту збудять!

Хістя Алчевська.

З поезій Тана.

Перекладъ К. Не—я.

Не слабим, недужим, остилим бойцям,
Що змучені в битві тяжкій,—
Я хочу одважним, юнацьким серцям
Мій спів присвятити палкий.

* * *

Хай мертвії мертвим приносять любов
Та плачуть біля їх могил,
Ми живі, пала' в нас червоная кров
Огнем незмарнованих сил.

* * *

Без сліз заховасем ми пам'ять святу
Про всіх, що уміли вмирати,
Ми прагнемо знову на тую-ж мету
Всі сили, всю душу віддать.

* * *

Чи-ж очі поникли чиї до землі?
Ні! Стежим ми лішшого слід,
Уперто шукаємо сьвіта у млі,
Ждем зорі далекої схід.

* * *

Хто молота кинув, та гострий різець?
— В роботі ми всі, як один,
Народу будуєм ми вільний дворець
З каміння державних руїн.

* * *

Дзвениж моя пісне, як радість лунай,
В далекій чужій стороні
І працю шляхетну й змагання вітай,
Що молодь тримають в огні.

* * *

Дзвени ж моя пісне, у небі шугай,
Як сокіл, що вирвався з пут,
І геній всесвітний та творчий вітай—
Великий, увільнений труд.

* * *

Дзвени моя пісне, грімни над землей,
Як суду страшного труба,
Хай царствує мати всевладна людей
Основа життя—боротьба.

* * *

Від краю до краю в своїй стороні
Несем ми веселий привіт,
Співаєм як ластівки... ми на весні
Звіщаєм про знесений гніт.

* * *

Ще скуті в кайданах німая земля,
І кожний бурхливий потік,
І листя зів'яле, і сніг на поля
Мов саван улігся й не зник;

* *

Але вже пронісся громовий удар,
Грізний прокотивсь між людьми
Здрігнулася сила змертвіла я чар
Хитається утиск зіми.

* *

І вітер вже ранком повіяв тепліш,
Струмочки сніг риуть міцнійш і міцнійш,
Незримі невпинно працюють в ночі
Живі, золоті, весняні ключі!

* *

Хай згине ніч темна: настала весна!
Мі вістники волі,—роздитий вже лід:
ГоряТЬ, червоніють съяті знамена,
І Сонце нам сходить услід!

К. Не—я.

Автономія України в світлі „соціальдемократичної“ критики.

Бувають такі часи, коли історія народів за місяці, роки робить таки велетенські кроки вперед, яких не знають довгі десятиріччя народнього життя. То народні маси стають на шлях соціально-політичної творчості, то місце героїв, геніїв і талантів займає „толпа“ і будні людського життя, повільної непомітної еволюції соціальних відносин зміняються на пишне свято буйного поступу і творчости. Періоди широких соціальних та політичних рухів народніх мас, епохи інтензівної революційної боротьби бувають іменно такими часами. Бурхливе море життя народнього з незвичайною силою в такі часи викидає з найглибших глибин народніх десятки і сотні наболілих і пекучих потреб на поверх соціально-політичного життя. І могутній народ одним масовим рухом, наче велетень, розвязує найтяжчі і найскладніші питання і проблеми.

Велика Російська Революція-ця найбільша із всіх минулих революцій—являється для великаго „многострадального“ народу всієї Росії іменно такою епохою.

Ми не можемо тут перелічити усіх тих питань, котрі вона вже висунула і ще, безперечно, висуне на „порядок денний“ революційної акції.

Безумовно, в ряді ціх питань вже починає грати значну роль національне питання. З ходом революції ролі його буде все більше і більше зростати, воно стає і ставатиме все більш гострим і яскравим. Та і справді.

Коли „національна ідея“ ще не так давно була „достоянієм“ справді невеличкої купки ріжних ідеольгів, котрі відповідно своєму клясовому становищу так чи інакше висловлювали реальні потреби народного життя, так тепер вона, як і слід було того чекати, пішла в народні маси. Всі пам'ятають, як весь польський народ, наче одна людина, на величезних мітінгах одностайне вимагав автономії. Польші А чи значно інакше стояла справа на Литві? Прокинутися в процесі революції інші народи, і вони подадуть свій голос в революційному хорі національних голосів. Та вони вже прокидаються, і ми ясно чуємо їхні голоси.

Природно, що, коли чотири роки тому думка про можливість для соціальдемократії зачекати ще з національною програмою *) могла бути сяк так з'ясеною—ні в якім разі не виправданою,—так тепер, безумовно, таке нехтування національного питання було би великим злочином перед пролетаріатом, бо тим самим розвязання одної із найважніших проблем віддавалося в руки зрадниці-буржуазії.

В чім же суть цього „проклятого“ питання?

Не маючи змоги тут уґрунтувати свої погляди на національне питання, ми даємо лише коротеньку, так мовити, догматичну відповідь на поставлене питання **).

Національне питання, на наш погляд, є питанням про рівну політичну волю для всіх націй даної держави. Держава, що складається із де-кількох націй, в формі національного гніту ставить ряд ріжних перешкод вільному культурному економічному і політичному розвиткові „пригнічених“ націй. Таким чином повстає завдання шляхом правних гарантій усунути ці перешкоди. Ясно, що, являючися питанням політико-юридичним, національне питання носить характер формальний. Це не позбавлює його значіння для всіх складових клясовых елементів нації так для буржуазії, як і для пролетаріату: коли звязане ціле, ні одна частина його не зможе рости і розвиватися.

Тому проповідувати ігнорування національного питання

---

*) К. К. О єврейском рабочем движении, Заря № 4. 1902 г.

**) Всебічну постановку національного питання і розвязання його редакція незабаром дасть в одному із чисел „В. У“. Ред.

означає „сіяти політичну тактику анархізму серед пригнічених“ націй.

Не меньш ясним є те, що кожна кляса, кожна соціальна група наповнює цю формальну проблему таким соціальним змістом, котрий опреділяється класовим становищем та класовими інтересами цих класів і груп: без соціального не має національного.

А для нас, соціальдемократів, національна ідея, національне питання повне глибокого пролетарського та міжнароднього змісту.

З повною съвідомістю величезної ваги національного питання взагалі, а для українського пролетаріата особливо, Українська Соціаль Демократична Робітнича Партия опреділила свою позіцію в національному питанню, дала в повній згоді з інтернаціональною соціальдемократією конкретне розвязання його та оцінила справжній характер українських буржуазних партій, що претендують на представництво загально-національних інтересів всього українського народу *). Цім всім вона размежувалася в українському суспільстві з усіма буржуазними групами і поставила політичну боротьбу українського пролетаріату на конкретний реальний ґрунт української дійсності.

Як же стріли цю творчу роботу У. С. Д. Р. П. товариші із других партій. Поки що ми маємо лише критику в статті Лукашевича (Тучапського) уміщеної в 1 та 2 числі російського соціальдемократичного тижневика „Вѣстник Жизни“ **).

Завважимо, що стаття т. Лукашевича написана до „объединительного“ з'їзду р. с. д. р. партії.

Ми вітаємо критику, але критику серіозну, що має цілью вияснити справу, бо як кажуть французи „із конфлікту поглядів родиться істина“.

*) Див. З ч. „В. У“: Із політичного життя України.

**) П. Лукашевичъ. Украинскія національныя партіи. Мусимо сказати тут про *domo sua*. В третьому числі мається заява, що нова редакція відповідає за журнал лише з третього числа. Тому розмірковання Лукашевича що до наївности „товарищів“ із „Вильної України“ абсолютно ніякого відношення до теперішньої редакції не мають. Заява уміщена на сторінці 2 третього числа журнала. Так само не має значіння і постановка питання про автономію добродія Смутка, постановка, котра, як цілком слушно, замітив Лукашевич перечить, або не гармонірує з резолюцією другого з'їзду У. С. Д. Р. П.

Наскілько ми памятаємо, ця стаття в літературі російської соціаль-демократії є першою, котра дає спробу критики вимоги автономії України.

Віднесімось ж з відповідною серйозністю та погляньмо, чи справді в цій статті ми маємо критику, що посугає справу наперед.

Але раніше кілька слів взагалі.

Українське національне питання справді, як вірно зауважив Лукашевич, має де-які риси, котрих ми не стріваємо в національних питаннях більшої частини нації Росії.

Український народ не має своєї розвиненої культури—літератури, науки, штуки і преси—і тому здається, ніби то у українців, що користуються продуктами російської культури, немає власної національної фізіономії.

Ось чому нас так приємно вразило визнання соціаль-демократичним журналом у українського народу індівідуальної національної фізіономії *). Признання це являється дуже важним; воно з'обовязує до певних важливих логічних виводів, котрі ми і зробимо трохи пізніше. А поки що запамятаймо його.

Ми тільки не можемо погодитися цілком з Лукашевичем в тому, що український народ має розвинену національну самосвідомість. На наш погляд вона перебуває в ембріональному становищі. Ріжниця ця в наших поглядах має кардінальне значіння. Коли б справді українці „сознавали себе чим-то отдельним от остальной окружающей их массы населения“ як каже Лукашевич **), тоді б, скажемо ми, напевне вони б мали і свою культуру, тоді б певне

---

*) Читач певноздивується, чому „приємно“. Реч в тому, що Російська соціаль-демократія не завше і не відносно всіх націй визнавала факт існування національної індівідуальності. Пригадаємо хоч би славну полеміку покійниці „Іскри“ з Бундом в справі, чи євреї—нація. Нам завше здавалося, що соціаль-демократичний схвітогляд яко схвітогляд найбільш поступової кляси в капіталістичному суспільстві, є найкращими для пізнання об'єктивної істини взагали і таких фактів зокрема. Лукашевич же думає навпаки, що „всякі інші... представники визволених течій серед російського суспільства“ (В. Ж. № 1 ст. 39) швидче ніж соціаль-демократи не будуть відкидати існування у українців національної фізіономії. Чудне—щоб не сказати більше—розуміння соціаль-демократії.

**) В. Ж. № 1 стр. 39.

і національний гніт над українською нацією не приняв би таких неймовірних розмірів, тоді б у них було б і те розвинене національне почуття, котре являється наслідком розвиненої національної самосвідомості та котрого в суперечності з собою т. Лукашевич не визнає в даний момент у українців.

Брак національної самосвідомості накладає свій відбиток на всю еволюцію українського суспільства, творить його культурну та соціально-політичну відсталість. Завдяки цьому і розвиток українських партій носить особливий характер. *).

В цьому бракові національної самосвідомості причина

---

*) Зауважимо тут ряд помилок в статті т. Лукашевича, що до наших партій. Перш за все, опреділяючи радикально-демократичну партію і кажучи про неї, що вона уявляє собою сполучення українофільства з драгомановським напрямком, на наш погляд він абсолютно нічого не дає до розуміння цієї суперечності в своїй основі партії. Являючись наскрізь дрібнобуржуазною по своїй програмі, вона разом з тим зовсім позбавлена тієї революційності, котра в даний момент є властивою дрібній буржуазії. По тактиці своїй, таким чином, вона являється мирною, ми б сказали ліберальною. Причиною цього являється не її інтеллігентський характер, бо незрозуміло чому у с.-р.-ів, де теж величезну роль грають інтеллігентські елементи, ми бачимо безумовну революційність. Розуміється, причини глибші. Вони заховані в тому, що в самій партії є елементи великої буржуазії промислової і аграрної—Семеренки, Леонтовичі,—наші будучі аграрії. Та її сама партія виникла із сполучення цих, в свій час навіть і організаційно відокремлених елементів. Тому на наш погляд це „незаконное сожительство“ селянина з паном по мірі роста партії зруйнується. Далі. Ми знаходимо пропуски в числі українських партій такої організації, як українська Соціаль-демократична Спілка. Правда, організація ця не грає ніякої ролі в українському суспільстві. Правда, вона занадто невелика і неорганізована, порівнюючи хоч би і з радикально-демократичною партією,—проте, знайомлячи з політичними течіями, слід би було згадати хоч кількома словами і про неї. Не можемо ще не звернути уваги читачів на прямо невірні погляди автора, що випливають із його занадто загальних і навіть застарілих відомостей про українські партії і відносини. Не можемо на при кінці ще не зауважити, що автор пускається в дуже рісковані підприємства, коли хоче довести буржуазну природу федерацізму прикладом Драгоманова, у котрого нібито федерацізм з'явився в період лібералізму. Це невірно. Федерацізм його тісно звязаний з прудонізмом, вірніше з анархізмом. Вони обидва у Драгоманова з'явилися разом. Буржуазна природа анархізму, родила лібералізм, котрий, як остроумно каже Кавцький, „є анархізмом для небогатьох“. Проект перетворення Росії в сполучені штати Росії вироблений був ним в 80-х рр., тоді як його анархізм і федерацізм був висловлений ще в кінці 70-х рр. в „Передньому слові до Громади“. Радимо авторові краще аналізом феде-

їхньої малої сили. Розвиток національної самосвідомості що неминуче і незабаром з'явиться в широких масах українського народу під впливом розвитку капіталізму з одного боку та розширеного і поглибленого процесу Великої Російської Революції з другого боку, принесе з собою між іншим і інтензівний зрост українських політичних партій *).

Згаданий вище брак української культури, що викликає сумнів в існуванню українців, як о нації, являється причиною „того нерѣшительного и колебательного отношения к вопросу об автономии Украины, о котором мы говорили выше“ **).

Здавалося б, що, коли т. Лукашевича брак української культури не затримує від визнання у українців індівідуальної національної фізіономії, у нього не повинно було б бути цього „нерѣшительного и колебательного отношения к вопросу об автономии Украины“.

І справді, ми не стріваємо у нього ні „нерѣшительности“, ні „колебанія!“

Визнаючи присутність у українців, як і у поляків, національної фізіономії, він откидає автономію України, ви-

---

ралізму довести його буржуазну природу, ніж киваючи на історичні приклади. Правда, перший шлях важчий, ніж останній. Але лише перший і справу посугає вперед. А між тим це для нас саме головне. Думасмо, що цей аналіз буде надсильним для нашого автора, бо, на наш погляд, дуже важко буде йому зіпхнути „гесину огненню“ великого грішка Кавецького, що теж, як наші читачі вже знають, стоїть за перетворення Росії в „Сполучені Штати Росії“ (Національне питання в Росії) с. т. за федерацію.

*) Ми знову мусимо виправити відомості, які подає автор про силу партій. Не треба закривати очей на силу наших ворогів, або, коли немає відомостей, так не треба братися за перо. Від паганої оцінки сил наших ворогів справа пролетаріату мало може виграти. Радикально-демократична партія, за наш погляд, являється організацією, що має досить широкі звязки і в інтелігентських сферах і в селянстві: попи, учителі, фершали в селах і містах, через котрих партія видані брошюри розповсюджує в дуже великий кількості. Крім того ми знаємо, що в багатьох селах, повітах і губерніях вони мають організації; ми знаємо, як на одному офіційному з'їзді уловноважених від волостей (32) цілого повіту вони провели свою платформу, которую ті потім розвивали, повернувшись до дому, у себе на сходах; ми бачимо, як багато пройшло депутатів радикал-демократів въ Думу. Взагалі автор очевидно виріс серед конісковців, драгоманівців; їх він знає „наглядно, а про інших“ лише чув.

* *) В. Ж. № 1 стр. 40.

знаючи потребу її для поляків, певне тому, що останні мають культуру а українці не мають.

Перехожу до розбору „критики“ т. Лукашевича.

В основу цього, разуміється, ми мусимо покласти резолюцію П з'їзду УСДРП, коли хочемо критикувати постановку питання про автономію українською соціальдемократією.

Що жкаже тая резолюція?

Вона каже, що цілий ряд об'єктивних умовъ тягне за собою неминучість, въ інтересах розвитку продукційних сил і клясової боротьби пролетаріату, потребу автономії України.

На сам перед резолюція каже, що в економічній еволюції ми спостерігаємо дві тенденції—централізацію і децентралізацію. Як так—скаже „ортодокс“ із „усердних не по разуму?“

Можемо заспокоїти його похвальні „ортодоксальні“ почуття. Це є суперечність життя, що так гармонічно з'єднується в процесі розвитку продукційних сил.

Нашому ортодоксові, очевидно, невідома ні еволюція міст взагалі, а великих міст з'окрема, ні еволюція промисловости.

Він не знає того, що в останні часи статистика установила твердо той факт, що дрібні і середні міста зростають значно швидче, ніж великі, що в великих містах окраїни ростуть швидче, ніж центр *).

Він не знає, що капітал розливається по всій країні і по всім країнам, утворює все нові і нові краї і країни промислового життя, що в основі цього процесу лежить той закон, що продукція шукає найкращих природних умов, при яких можливо виробляти найдешевше, а розвиток парового транспорту — залізниць, пароплавів робить можливим для „накопленного“ капіталу переміщення в такі місцевості.

Чим же іншим, як не децентралізацією промисловости являється цей процес утворення нових районів економічного життя, в яких знову таки поруч видбуваються процеси промислової централізації і децентралізації.

Лиш за помічю такого процесу незвичайно посувается

---

*) По часті данні можна знайти в ст. Лосіцького. Город і деревня. Мір Божій. Свірцов Основы економики земледілля, т. I глава „Вплив парового транспорта на розвиток промисленності“.

розвиток продукційних сил, а весь світ звязується в одне високо розвинене економічне ціле.

Ось чому ми маємо цілком природний з погляду матеріалістичного розуміння історії, такий згорт децентралізації в виді самоуправ і автономії. Наша резолюція і констатує цей об'єктивний процес пристосування політичного розвитку до економічного, а т. Лукашевич своєю неумілою рукою замість „сущаго“, замість „бытія“, що опреділяє нашу політичну сьвідомість, підставляє „ні к селу ні к городу“ ідею „долженствованія“ *).

Чи можна прикладти цю частину резолюції до України чи ні?

Ми можемо категорічно відновісти: так.

Згорт портів Чорного моря, що особливо виявився за останні часи і не скоро ще закінчиться, децентралізував обмін в значній мірі. В міру зросту парового транспорту значіння портів ціх буде ще більше зростати, а обмін децентралізується. А як же справа стоїть з продукцією? 90-ти р. р. минулого сторіччя і тут показують, що промисловість переміщається на південь, де маються кращі умови, де ліпший сирий матеріал, де є вугіль, залізо, де кращі умови природи **). На півдню виростас залізнична вугольна індустрія, на півдню виростас продукція с.-х. машин ***) і взагалі машин; на південному заході виростас цукроварна промисловість, переміщається гончарна і цементна продукція на південь. Це головні явища. Природно, що вони тягнуть за собою масу „производних“ менш видатних явищ ****).

*) В Ж. № 2 ст. 41 В резолюції сказано, що економічна децентралізація тягне за собою децентралізацію політичну. Лукашевич, поучаючи, запитує: „может быть должнающая повлечь?“

**) Таким чином на Україні Київщина, Поділля, Харківщина і деякі інші місця стають центромъ цукроварства, а Катеринославщина і Донщина — гірничо промисловости, жотра тут значно попережає — Уральську.

***) Сільсько-хозайственні машини майже цілком ідуть в місцеве сільське хазяйство. Маслов. Аграрный вопрос в России 2-е изд.

****) Що до України взагалі: Ковалевский Экономический строй России Шульце Геверниц. Очерки общественного хозяйства и экономической жизни. Брандт. Иностранные капиталы и их влияние на экономическую жизнь страны. Том про гірничу промисловість. Див. крім того спеціальні історичні нариси інших виділів промисловості на Україні.

Цілком природно, сконстатувавши такий об'єктивний процес утворення нових промислових центрів—міст і районів—наша резолюція висловлює далі ту думку, що політичні форми в процесі свого розвитку, являючися производними формами розвитку хазяйства, пристосовуються до індівидуальних обставин (економічних, побутових, психольогічних *), культурних) кожної нації. Formи, котрі не пристосовані до цього всього, замісць того, щоб допомогати розвиткові продукційних сил, зковують ці сили. Т. Лукашевич проти цього нічого не каже. Мовчання—ознака згоди—с. т. він визнав це. А визнавши далі, що економічні особливості України доповнюють **) економічні особливості інших країн Росії, він, на наш погляд, мусить признати і для України необхідність пристосування права, законодательства і т. д. Ми ніколи так далеко не заходили, як т. Лукашевич та наші націоналісти радикал-демократи, щоб думати, що економічні особливості України доповнюють економічні особливості інших країв (областей). Це ж, взагалі кажучи, максімум економічної індівидуальності краю. Тим більше т. Лукашевича, коли він розуміє відношення між правом і економікою, це примушує приняти автономію України.

Коли ми звернемо увагу на те, що держава, як вірно зуважив Кавецький, чим далі, все більше починає нести господарські функції, так перед нами, а ще більше перед Лукашевичем повинно ясно повстati питання, чи не повинні політичні форми в своїх господарських функціях пристосуватися до особливостей місцевого господарства місцевим законодавством?

Централізація політична впливає ще іншим боком на розвиток продукційних сил центра і підупад [(відносний чи абсолютний) їх на „окраїнах“].

*) Знак запитання, котрий Лукашевич ставить в нашій резолюції побіч слова „психольогічних“ ми трохи згодом повернемо йому в „цілості и неприкоснуваності“ Перше. Наш з'їзд пройшов в Россії, при таких умовах, при котріх нікому і не присниться. Там ніколи було звертати увагу на точність формуловки. Друге. Ми можемо згодитися із зайвістю слова „психольогічних“, бо воно уміщається вже в „культурних“ і „побутових“.—Взагалі ж ми думаємо, що в основі ця думка вірна.

**) В. Ж. № 2 ст. 42 „Экономические особенности Украины (хотя онъ и и так уж значительны, как это кажется украинским националистам) как раз дополняют „экономические особенности других областей России“.

Ми знаєм, що централізація політична в формі законодавства адміністрації і т. і. неминуче тягне за собою централізацію фінансову.

Буржуазна бюрократія кожної держави має тенденцію централізувати державні прибутки і видатки

Приклад: Франція, ще кращий Росія.

Централізація політична нерозривно звязана з централізацією фінансовою.

Централізуючи витрачення державних прибутків, утворює держава могутній імпульс до розвитку продукційних сил на кошт окраїн. Але підупад продукційних сил означає затримання класової боротьби пролетаріату.

От чому ми повинні обстоювати децентралізацію політичну. Перенесення деяких господарських функцій цілком, а деяких частин, а, значить, і передання відповідних законодавчих і адміністративних функцій до компетенцій місцевих законодавчих представницьких зібраний означає ослаблення фінансової централізації, бо це означає відібрання у держави також і права оподатковувати (облагати налогами) для несення відібраних функцій.

Само собою розуміється, децентралізація паралізує також і другий шкодливий вплив централізації політичної на економічний розвиток „окраїн“. Річ в тім, що політична централізація, завдяки зкупченню законодавчих адміністративних і всяких інших державних інституцій в політичному центрі держави, утворює величезну централізацію і капіталів, а також попит на особисті послуги і товари, а це спричиняється до незвичайного розвитку промисловості. Децентралізація політична робить більш рівномірним вплив держави на розвиток продукційних сил по всіх місцях держави.

Констатуючи процес такої централізації фінансової і в Росії *) в незвичайних розмірах, ми повинні, в інтересах розвитку продукційних сил і класової боротьби пролетаріату, виставити таку політичну децентралізацію.

---

*) Див Янопольський. Географическое распределение государственных поступлений въ Россіи т. I. Географическое распределение доходов. 1890 т. II. Географическое распределение государственных расходов. 1897 г.

Нас, соціальдемократів, часто попрікають, що ми централісти. Це почасти вірно. Ми—централісти, ми противимося всякому партікулярізму. Наш політичний централізм випливає із централізму економічного. Політичний централізм прискорює економічний розвиток, а тим самим і побіду соціалізму. Але разом з тим ми демократи. Ми боремося за „самодержавіє“ народу в державі, за самоопреділення народу в комуні, в краю, за самоопреділення націй. Ось чому все, що можна без шкоди для розвитку продукційних сил вирвати із рук сучасної держави та передати до повної, незалежної компетенції громад, країв (областей), все те ми, соціальдемократи, повинні виrivати і виrivаемо. Обстоюючи централізацію без таких обмежень, ми б брали на себе таке завдання, для котрого буржуазія і без нас знайде своїх „талановитих“ виконавців. Здійснення такої централізації означало б збільшення без економічної потреби матеріальної сили сучасної клясової держави, а тим самим і панування над пролетаріатом. Ясно, що політична децентралізація в інтересах демократії зменьшила б цю силу держави і, завдяки цьому, поставила б клясову боротьбу пролетаріата в кращі умови.

Таким чином, констатувавши в перших двох тезах, що об'єктивні тенденції економічної і політичної революції роблять неминучим і необхідним переведення автономії, резолюція У. С. Д. Р. П. указує на її потребу в інтересах демократії.

Тепер ми мусимо трохи спинитися над російськими обставинами.

Найзаятійший централіст із соціальдемократів, ми певні в тому, погодиться з тією думкою, що ступінь політичної централізації опреділяється степенем економічної. Очевидно, чим більш розвинене в країні мінове господарство, чим більше вона економічно централізувалася, тим більше можлива без шкоди для економічного розвитку і політична централізація.

Тепер, запитаємо ми, чи справді в Росії, де так мало розвинене мінове господарство, ріжні краї її вже так економічно централізовані, щоб ми тепер мали реальні економічні підвищення централізувати, напр., все законодавство без лишку в руках одної центральної інституції?

Чи не будемо ми таким централізмом спріяти буржуазії і бюрократії з одного боку, та затримувати (відносно) економічний розвиток з другого боку?

Відповідь на всі ці запитання нам здається ясною.

Переходимо до останнього пункту резолюції.

Пункт цей каже, що для усунення національного гніту (а істнування його над українською нацією признав і т. Лукашевич), котрий на сам перед повсюду виявляється в справах культури, потрібно всі ці справи, котрі належали державній компетенції, передати до компетенції представницького зібрання національно терріторіальної одиниці.

Мушу трохи спинитися з початку біля „наївності“ нашого „критика“.

„Чим, запитує він: ці „інтереси“ (інтереси розвитку продукційних сил і класової боротьби. М. П.) звязані із знищеннем на Україні національного гніту?“ *).

Справді, не знаєш, чи це така мила і отверта „наївність“ чи такий вже „ортодоксальний“ (в дусі Бернштейна і російських“ економістів“) матеріалізм?

Як, запитаємо ми: розвиток продукційних сил і культурний рівень народу не знаходяться в самій тісній обопільно взаємній залежності? А класова боротьба пролетаріату, що спирається на науковий аналіз капіталістичної дійсності в її минулому і сучасному, на науковий соціалізм, немає найтіснішого звязку з культурним розвитком нації?

Чи може національний гніт не затримує культурного розвитку.

В чому ж тоді виявляється національний гніт і національне питання, що із нього випливає?

Зоставляємо ці запитання для „размышленій“ Лукашевичеві, і переходимо до розбору четвертого пункту.

В цьому четвертому пункті резолюції партія передбачає неминучість національного гніту в буржуазній державі і визнає необхідність його усунення, а політичною формою, що веде до цього, на підставі колективного досвіду міжнародної соціаль демократії і вважає автономію в згоді з такими авторитетами міжнародної

---

*) В. Ж. № 2. стр. 41.

соціальдемократії, як Кавецький (котраго, здесья, не можна попрікнути націоналізмом) *).

Таккаже і Брюнська программа австрійскої соціальдемократії, котра стоїть за перетворення Австрії в федерацію автономних національних терріторій, так висловлюється і Кавецький, коли визнає федерацію автономних націй одноким можливим розвязанням національного питання в капіталістичній державі, що складається із де-кількох націй; таке розвязання визнає він і для Австрії і для Росії.

Так думає ортодокс із ортодоксів Кавецький!

А як думає „ортодокс“ т. Лукашевич? Признавши істнування національної неволі, він покликається на те, що національний гніт зникне, коли будуть здійснені вимоги російської соціаль-демократії (русскої)—„повної рівноправності всіх горожан незалежно від полу, релігії, раси і національності“, повної волі устного і друкованого слова, „права людности одержувати освіту на кошт держави і органів самоуправи, необхідних для цього шкіл, права кожного горожанина висловлюватися на рідній мові на рівні з державною по всіх місцевих, громадських і державних установах (учрежденіях)“.

Коли вдуматися в усі сі пункти програми р. с. д. р. п., так повинні будемо призвати юрідичну „несостяльність“ сих пунктів, котрі ніби то являються національною програмою партії.

Поскілько сі пункти мають значіння для окремих горожан, по стілько вони не мають відношення до нації, яко до цілого, до колективу **).

І ми теж за здійснення права нації на вільний культурний розвиток, як і р. с. д. р. п., але тутходить о те, як здійснити се право. Коли національний гніт виходить від держави і лягає на колектив—націю, так треба точно вказати юрідичний шлях, котрий дасть спроможність

---

*) Ми звертаємо увагу читачів на те, що національний момент займає в революції лише один пункт та і то, яко факт істнування національного гніту і випливаюча із нього обективна необхідність знищення його.

**) Dr. Gumpelowicz Staat und Kasse; Synopticus Staat und Nation (остання вже вийшла по російському)—чудовий юрідичний аналіз національної проблеми.

нації увільнитися від сього гніту. Невже чекати ласки від буржуазної держави, цього органа клясового панування буржуазії, котра зацікавлена в денаціоналізації? Чи може юридично буде льогічніше відібрati сi спрavi вiд держави i передати для повного i самостiйного розвязання зainteresованому—нацiї.

Пригадаємо, що пiслi програми р. с. д. р. п., вidpovidni punkti kotoroi buли nаведeni viще t. Lukashewichem, освitu naцiя одержує na кошт держави i мiсцевих самоуправ.

Тепер запитаємо мi t. Lukashewicha, якої природи нацiональний гiйт: монархiчної, чиж буржуазної (часто разом з першою)?

Коли монархiчно-абсолютичної, тодi разом iз здобуттям демократичного ладу, нацiональнi punkti r. с. д. р. p. суть абсолютно непotрiбними, коли ж буржуазної, тодi парламентарна держава, клясична буржуазна полiтична форма, має взагалi тенденцiю до збiльшення нацiонального поневолення. A t. Lukashewich вiдає цiй державi (хоч bi економiчно: na кошт) в руки освiту народnю! Розвязання!

Нагадаємо тiлько, що обстоюючи „широку“ мiсцеву самоуправу для лiпшого задовolenня всiх потреб мiсцевого характеру i найкращого розвязання чисто мiсцевi завдання mi domagаемosя, як найбiльшої самостiйnosti i незалежности мiйських i сiльских коммун та країn в цiх справах вiд держави. Подiбне mi маємо i вiдносно нацiї. Бажаючи гарантувати лiпше забезпечення нацiонально-культурних потреб viд нападiв з боку держави, mi повиннi обстоювати незалежнiсть iї в цiх справах i самостiйне розвязання iх. Mi навiть не можемо зрозумiти, для чого потрiбne втручання держави в цi справи. Ale t. Lukashewich не обмежується доказами зaiвости, a щe й доводить шkidливiсть вимоги Автономiї Україni для розвитку продукцiйних сил i для безпосереднiх iнтересiв пролетарiату Україni.

Погляньмо ж, на скiлько ж обґрунтованими є цi його докази.

Перш усього в своiому analizi автономiї viн виходить iз тої постановки i угрунтування сього питання, котре дав d. Smutok, i котре, як слушно зауважив t. Lukashewich, немає nякої рiжницi вiд освiтлення сiєї спрavi радикально демократичною партiєю. Ясно, що стаття Smutka nякого вiдношення до УСДРП не має.

Нагадаємо, як ся справа стоїть у наших радикал-демократів. Державний парламент відає лише а) зносини з іншими державами б) фінанси для загально-державних справ в) внішня торговля і мито г) загально-державна армія і справи війни і миру. Всі ж інші справи належать до компетенції краєвого сейму *).

Таким чином тут майже репродукується федеративний лад Швейцарії, Амеріки, Австралії, Германії.

Ми не ставимо такого звуження компетенції державного парламенту.

Розуміється, резолюція У. С. Д. Р. П. не каже, як далеко сягає наше звуження. Але кидати таку догану резолюції, що прінципіально угрунтовує вимогу, се означало є взагалі не розуміти суті подібних резолюцій. Розуміється, ся резолюція — не „основний закон“. Та і не діло соціальдемократії їх писати. Нам важко установити прінципіальну позіцію — право законодавства. Як далеко ми його поширимо, се опреділяється конкретними відносинами і обставинами з одного боку і прінципом централізму з другого боку. Се — діло практичного здійснення визначеного прінципу **).

Але припустім на хвилину, що позіція, д. Смутка є нашою позіцією, дамо т. Лукашевичеві спроможність заняти кращу стратегічну позіцію ***).

Погляньмо ж, як справляється т. Лукашевич при таких найліпших для нього умовах критики.

„Штучне відокремлення України“, каже т. Лукашевич, в економічному життю могло б бути лише шкодливим і для тих галузів (отраслей) промисловості, котрі розвиваються переважно на українській терріторії, і для тих, котрі зкупчилися в центральній Росії й інъих краях***).

Перечитали ми тай здивувалися. Про яке відокремлення (обособлені) балакає автор? Досі ми були певні, що лише державні таможенні кордони економічно відокремлюють одну

*) Платформа Української Радикальної партії Видання Укр. Рад. Парт. Львів.

**) Розуміється, ми проти того, щоб торговельне право, цівільне і карне, права людини і горожанина утворювалися сеймом.

***) Таким чином, коли навіть т. Лукашевичеві і довелося б розбити таку автономію, йому треба було б знову розвивати автономію.

****) В. Ж. № 2 стр. 42.

країну від другої, утрудняючи обмін товарів, конкуренцію та свободний перехід людей.

Чи в Америці, або в Германії штати відокремлені економічно? Такої орігінальної думки ми нечували, признається, ніде. Та певно не тілько ми одні, а і ніхто.

Тому сей „самобитний“, лукашевичівський аргумент, на наш погляд, до автономії ніякісінького відношення не має.

Але послухаймо далі, як, виходячи із такого розуміння „економічного“ відокремлення, автор доводить, що така компетенція парламенту з одного боку, а сейму з другого зашкодила б розвиткові продукційних сил? Може ми знайдемо якесь покликання на політичну і економічну еволюцію федеративних держав, або якісь теоретичні розміркування! Нічого подібного! Нас прохають повірити на слово! Нас лякають відокремленням економічним України—плодом фантазії т. Лукашевича!

Постараємося ж фактами довести безпідставність думок автора. Америка, Австралія, Германія, що з’організовані політично іменно на прінціпі, котрий ми стріваємо в платформі радикал-демократичної партії, уявляють собою могутні економічно країни, а Амеріка і Германія і політично.

У тих державах також є краї, особливості котрих теж доповнюються економічними особливостями інших країв *).

Ось чому для нас не було нічого дивного в тому, що в свій час і „Начало“ і „Новая Жизнь“, органи обох фракцій Р. С. Д. Р. партії, с. т. ціла партія, висловлювалися, що і автономія і навіть федерація, як’це показав політичний досьвід західно—європейських держав, не ведуть, як думає Лукашевич, до „економіческого обосбління“, а навпаки ще більше з’єднують та зливають економічно частини держави **).

Але, як що „Начало“ і „Новая Жизнь“ навчилися чомусь і багато забули від тих часів, коли „Іскра“ „проріцала“, що „не діло пролетаріату проповідувати федералізм та автономію“ ***), так т. Лукашевич, як бачите, нічому не навчився і нічого не забув!

*) Нагадаємо тілько Баварію, Прусію і Рейнські провінції в Германії. Східні і Західні Штати в Америці.

**) У нас немає під руками тих нумерів.

***) Іскра № 33.

Само собою розуміється, що і шкодливість автономії України для „безпосередніх“ інтересів пролетаріату Росії і насамперед пролетаріату України, так само падає, бо збудована на тому ж „сипучому“ піску, що і „економическое обособленіе“.

Т. Лукашевич каже, що на Вкраїні промислового пролетаріату мало. Прохаемо цифр! А без них, дозволимо собі не повірити Лукашевичеві.

Коли ще це вірно було до 90 рр., так 90 рр., що принесли на Вкраїні розвиток гірничої промисловості, а тим самим і зрост промислового пролетаріату, змінили обставини *).

Далі, на Вкраїні дуже багато сільско-хазяйственного пролетаріату **).

З повним упадом самодержавного ладу Україна, що має дуже сприяючі умови, незвичайно розів'ється економічно і розуміється в першій лінії індустріально. Маси сільської спролетарізованої людності широкою лавою попливуть в міста, в центриувільненої від кайданів абсолютизму індустрії. А коли ще вірно те, що автономія розвиває продукційні сили і знову на самперед в індустрії, так сьогоднішнє „не багато“ завтра повернеться в „багато“ промислового пролетаріату, коли широкі маси населення так спролетарізовані, як на Україні.

Таким чином, цей аргумент т. Лукашевича не тілько нічим не доведений, але і прямо безпідставний.

Але стаємо на точку погляду т. Лукашевича. Припустимо, що промислового пролетаріату на Україні мало. Йдучи за ходом думок його, ми не повинні вимагати для такої країни і „широкого областного самоуправління“. Адже в державному парламенті пролетаріат цих місцевостей зусиллями всього пролетаріату здобуде собі більше, ніж в своєму місцевому представницькому зібрannі.

Слід було тоді в програму р. с. д. р. п. поставити „вузьке або широке“ „областное самоуправление“ дивлячися по обставинам!

Ми, соціальдемократи, переконані в розвиткові продук-

---

*) За ціфрами відсилаємо до Брандта.

**) Див. Ковалевский.

ційних сил, а в капіталістичному суспільстві він неминуче веде до зросту пролетарських мас. Тут корінь нашої твердої віри в побіду не тілько наших соціалістичних ідеалів, але і демократичних вимог.

На цьому напрямку соціального розвитку ми і будуємо свою програму мінімум—цю максімальну сумму вимог в капіталістичному суспільстві—, а не на даному етапі її еволюції.

Взагалі, ми думаємо, що, приступаючи до критики автономії та пропонуючи замісць неї для України краєву самоуправу, Лукашевич мусів би відмежити разуміння (поняття) автономії і краєвої самоуправи.

Коли в науковій класіфікації автономія відріжняється правом законодавства від всякої самоуправи, так фактично „широка“ *) краєва самоуправа зачіпає сферу законодавства і переходить в краєву автономію, якої ми і вимагаємо для України (Канада: провінціальні парламенти).

Спеціально що до „широкої“ краєвої самоуправи, так ми дозволимо собі „усумнитися“ в широті її, бо, на наш погляд, навіть і без потреби в усуненню національно культурного гніту при обширності Россії і її країн найбільш раціональним з боку демократичного і цілком можливим і безпечним з боку економічного було б передати народну освіту краєвим самоуправам (Америка,

---

*) Разуміється, в програмі р. с. д. р. п. немає пункта про широку краєву самоуправу. Т. Лукашевичеві слід би було привести пункт буквально, аби нимоволі виразом: „что же касается невыгод централизации, то они могут быть нейтрализованы теми широкими и местными самоуправлениями, какого требует в своей программѣ р. с. д. р. п.“ (В. Ж. № 2 стр. 43), не „ввести в заблужденіе“ читачів.

Пункт 3-ї програми партії каже: 3. Широкое местное самоуправление; областное самоуправление для тех местностей, которые отличаются особыми бытовыми и условиями и составом населения“. Таким чином „широкое“ відноситься лише до „местное“, а не до „областное“; „областное“ очевидно не „широкое“.

На „об'єднітельном с'їздѣ“ Партія не що давно признала автономію Польщі. Ми правду казали, що слід помістити в програмі р. с. д. р. п. „широку або вузьку“ краєву самоуправу, дивлячись по обставинам. Тепер, коли признаана автономія Польщі, слід би ще додати до пункту третього: навіть і автономія, для кого—що, дивлячись по обставинам.

Але, як би там не було, в програмі партії „пробита брешь“ і автономію провідувати соціальдемократові від нині вже навіть і р. с. д. р. партією дозволяється.

Швейцарія). Розуміється, тоді ці самоуправи одержали б право законодавства в сфері освіти, а тим самим перетворилися б в автономні одиниці.

Переходимо, нарешті, до самої характерної, власне до „інсінуруючої“ частини статті.)

Одсьвяткувавши остілько ж легкі, о скілько і порожні побіди на ґрунті „продукційних сил і безпосередніх інтересів пролетаріату“, т. Лукашевич пробує свої таланти на тому полі, на котрому „Искра“ придбала стілько лаврів в боротьбі з „Бундом“ (звісно, Лукашевичеві далеко до талановитих публіцістів „Искри“. Звісно, чоловік він маленький.)

Лукашевич певне почуває всю голосновність, наукову безпідставність і справжню мізерність своїх аргументів, тому витягує із кишені жупел, котрий, як відомо, грав велику роль в російській історії і грає ще й досі навіть серед соціальдемократії. Це жупел націоналізму! Українські соціальдемократи - націоналісти! Вимога автономії України надає їм характер націоналістичний. (Ми тепер певні в тому, що Лукашевич, котрий взагалі „по часті“ класифікації розуміння (понятій) „слаб“, не проводить ріжниці між словами національний і націоналістичний).

Попильнуємо і тут з відповідним спокоєм, як і раніше, розібрatisя, в чім тут діло.

Ні українське селянство, ні український пролетаріат не вимагають автономії України; ясно, що ця вимога не являється навіть і результатом самоопреділення нації *). Це вимога інтеллігенції. Поки що українські народні маси не

---

*) Сказавши, що „ни украинское крестьянство, ни украинский пролетариат и и-
гда бы выступали съ требованіем автономії Украины“, він спішить виправити свою
помилку, додаючи: „исключая можетъ быть двух трех случаев“ (В. Ж. № 2 ст. 43).
Це не вірно. Не два три випадка, а десятки їх. Всюди, куди являвся автономіст
(а це були майже виключно радикальдемократи) селяне швидко зхоплю-
вали ідею автономії. Де кілько депутатів пройшло в Державну Думу під флагом
автономії України. Хай би т. Лукашевич згадав, коли він з ним знайомий, селянський
з'їзд, де майже усі селяне йшли за автономію України, як нам передказували со-
ціалдемократи, що були на цьому з'їзді. Часто тов, із У. С. Д. Р. П. приходилося
на селі лише за натиском самих селян балакати про автономію України. В селян-
стві, ми можемо сказати, вже в багатьох місцях ідея автономії пустила гли-
бооке коріння. Про пролетаріат балакати не будемо, бо тут робить майже виключно
скрізь в містах р. с. у. р. п., а У. С. Д. Р. П. почала систематично орга-
зовувати роботу лише торік.

виявляють національного почуття. Тому українська соціаль-демократія „насаждає“ національне почуття, тому вона націоналістична.

Так каже Лукашевич.

Очевидно, що коли б український народ виявляв це національне почуття, тоді б *) Лукашевич згодився б при-знати автономію України, не дивлячися на всю шкодли-вість її для „розвитку продукційних сил і безпосередніх інтересів пролетаріату“ **).

А propos. Порівняймо наші точки погляду на автономію України. Ми виходимо із політичних і економічних умов об'єктивного характеру, ми визнаємо автономію лише тому, що вона допомагає розвиткові продукційних сил і клясової боротьби. Ніякої розмови про почуття національне у нас і немає. Та нас це і не цікавить. Коли б автономія на наш погляд шкодила всьому вище згаданому, так ми б одкинули її, хоч би вона і випливала із найглиб-шої „глибини національного почуття“.

Хай сам читач розсудить, хто ставить автономію України більше на національний ґрунт, ми, чи т. Лукашевич!

Коли читач, що пробігав статтю т. Лукашевича, згадає, як він ставить польське національне питання, правда „б'єгло“, так він погодиться з нами, що й там „безспорність“ „національних“ вимог польського народу виводить із „культури“ і, як тепер ми можемо сказати з певністю, з гли-бини національного почуття поляків.

Але годі із суперечностями т. Лукашевича, „им же н'єсть числа“.

Чи справді ми „насаждаєм“ національне почуття і який гріх наш в тому?

Так, ми насаждаємо його. Але в цьому винен і сам т. Лука-шевич.

---

*) Т. Лукашевич згодився б признати автономію України, коли б український народ виявив глибоке національне почуття. Не вже політичні форми ї до чуття пристосовуються?! Як? Псіхологія і державні форми? Як скоро забув своє здиву-вання Лукашевич, коли побачив у нас „псіхологію“.

**) Погляньте ст. Кавцького „Національне питання в Росії“ В. У. ч. 1—2, і ви пізнаєте ріжницю між ним, що богато бачив в політичному життю пролета-ріату і т. Лукашевичем, що з незвичайною легкодумністю судить там, де б личило повчати.

Всякий, хто розвиває клясову боротьбу пролетаріату з усіма формами гніту капіталу, хто ставить пролетаріат цією боротьбою робітничу клясу і експльоатовані маси населення в лішні матеріальні і культурні умови існування, всякий, хто кличе народ до бою і за національнеувільнення—а не робити сього соціальдемократи не мають права,—всякий, хто робить се, розвиває національне почуття.

Се—наслідок нашої діяльності, наслідок, котрий не є цілью її, а лише неминучим продуктом її. Так зле сміється життя надъ мертвими доктрінерами Лукашевичами і їм подібними!

Правда, т. Лукашевич і хотів би, щоб українському народові вдалося увільнитися від національного гніту, він тільки боїться отверто кликати його до бою за національне увільнення: грізна мара націоналізму, міцно стуливши його вуста, не дає його горожанським і революційним інстінктам піти в народні маси поневоленого народу *).

Тому гріх т. Лукашевича, признаємося, менший, ніж наш.

Але чи справді національне почуття гріх, за котрий вигонять із соціальдемократичного раю?

Мусимо признатися, що був такий час, коли інтернаціоналізм був рівнозначним з ворожістю до всього національного, навіть до самих національностей, коли любовь до рідного краю вважалась „отъ лукаваго“.

Був такий час, але минув.

Правда, відсталі елементи, котрі також є і в рядах р. с. д. р. п., а з ними разом і т. Лукашевич, ще й досі тримаються сих поглядів.

Але гляньте! Навіть сам т. Плеханов, хоч і як, по своїму звичаю, плутає, визнав, що „сучасний соціалістичний інтернаціоналізм цілком уміщається разом (совмѣстим) з самою широю і самою невтомною працею на благо рідного краю“

---

*) Плеханов „Патріотизи и соціализм“ Нам згадуються чудові слова Віктора Адлера на VII конгресі австрійської соціальдемократії (Див.: Масарик Філософські і соціологіческі основы марксизму; глава IX Націоналізм і інтернаціоналізм).

Для т. Лукашевича, котрий, витрішивши очі, з страхом дочитує сі „націоналістичні“ слова, певне не зрозумілим є, з якої це речі „на благо рідного краю“.

Чи не замішалося і у т. Плеханова оте саме „національне почуття“?

Порадимо т. Плеханову, для того, щоб стати близче до „русской“ соціальдемократії—чи то пак вибачайте... до т. Лукашевича, викинути з своєї голови оте „благо рідного краю“, котре надає т. Плеханову „націоналістичний відтінок“.

Об'ективний ход капіталістичної еволюції, вся наша соціально політична робота і Велика російська революція—разом неминуче створять і вже створюють се страшне для т. Лукашевича національне почуття незалежно од нашої волі.

Соціаль-демократія, будує свою програму на прогнозі, на передбаченню тенденцій соціально-економічного і політичного розвитку.

Т. Лукашевич, що будує свою програму на дні, чи місяці (бо хто знайомий з революціями, добре знає, що в революційні моменти поява того чи іншого настрою чи почуття в масах се є питанням дуже короткого часу) незабаром слідком за ~~росс.~~ с. д. р. п. примушений буде приняти автономію України в програму. В 24 години він перемінить своє „областное самоуправление“ на автономію!

Ми думаємо, навіть, коли допустити національне почуття, яко основу автономії України—що і въ сій справі, як і в усіх інших, роля соціаль-демократії не регістраатора масових рухів, а місце її не в хвості революції, а в передніх рядах останньої!

І після такої плутанини в своїй голові т. Лукашевич називає українських соціаль-демократів націоналістами?

Ми вище назвали се інсінуацією і назвали цілком съвідомо.

Пора вже покласти кінець сім негідним для соціаль-демократа виходкам. Соціаль - демократ повинен науково честно вживати ріжні слова, бо кожне съвідомо невірне розуміння може шкідливо вплинути на съвідомість пролетаріату. А „нацьковуваннє“ „русскої“ соціаль-демократії ріжними „націоналізмами“ на українську соціаль-демократію сіє розбрат

там, де є фактична єдність съвітогляду, програми і тактики!

Т. Лукашевич радить у. с. д. р. п. стати близче до „русскої“ соціаль-демократії, а для цього радить останій одмовитися від автономії. Ми дякуємо! Ми считали б великим той день, коли б весь пролетаріат всіх національностей з'єднався під прапором єдиної соціаль-демократичної партії! І у. с. д. р. п. робить все, що можливо, для того, щоб організований і нею пролетаріат складав частину великої партії.

Але не ціною псування прямих інтересів пролетаріату!

Ми думаємо, що українська соціаль-демократія, як і „руssкая“ повинна стояти близько до інтернаціональної соціаль-демократії.

І от в національному питанні ми стоїмо не тільки близче до інтернаціональної соціаль-демократії, ніж російська, навіть більше, ми проводимо її погляди.

Ось чому т. Лукашевич, колі він совісний соц.-демократ, не має права кидати нам обвинувачення в націоналізмі лише тому, що ми близьки не до „русскої“ соціаль-демократії в національному питанні.

Ми пропонуємо т. Лукашевичеві довести, що погляди Кавцького та програма Брюнського партейтагу суть націоналістичними, бо і вони обстоюють автономію національних терріторій *).

Але ми не віrimo, щоб це було під силу найкращим діячам соц.-демократії, а не то що для „єдиного от малых сих“—т. Лукашевича!

Та і крім того ми не віrimo в съмлість т. Лукашевича. Він не із съмлих, як ми вже звернули увагу читачів. Ліпше пустити „пobreхеньку“ націоналізму!

Кавцький, Брюнський партейтаг. Занадто вже страшно... А що, як?..

М. П.

---

*) Звертаємо увагу, що резолюція Брюнського конгресу збудовала автономію, включно на національному питанні, між тим у нас приводяться аргументи і загально-економічні і політичні. А між тим ні одному соціаль-демократові не приходить в голову назвати цю резолюцію націоналістичною. Брюнська резолюція, має на оці всіх пригнічених націй, не тілько тих, у котрих е національне почуття.

У шахті.

Тут вічна ніч. Але не та,
Що після стомленого сьвіту
Клопітну землю обгортав
У ласці тихого привіту.

Тут вічна ніч. Вона не сни
Несе утішній людині:
Землі занедбані сини
Помалу гинуть в домовині.

Замісто зірок золотих,
Ночей і вроди, і принади,
В кутках далеких і страшних
Убогі блимають лямпади,—

Неначе шабаш свій мерці
Сюди збралися святкувати,
Й свої смердючі каганці
Де-де забули поховати.

І розійшлися, і чутно стук
Глухий, зловістний в домовину,
Із всіх кутків могильний згук
Жаха незвичнулю людину...

Тут вічна ніч, тут повно вщерть
Страждання, болісти і муки,
І від'усюди тільки згуки:
Стук-стук! тут ніч! стук-стук! тут смерть!

С. Черкасенко.

Нова партія.

В момент широкого і інтенсівного зросту революційного руху з'організовалась Всеросійська Селянська Спілка. Партія С. Р. найбільше потрудилася въ справі організації селянства, але не настільки, щоб лічти селянську спілку своїм „дѣтищем“. В дійсності найбільш широку і діяльну участь въ пропаганді ідеї селянської спілки і в організації селянства брали люди, що стояли по за межами всіх партійних організацій. Це, переважно, та інтеллігенція (народні учителі, лікарі, фершали і взагалі земські урядовці), котра мала безпосередні звязки з селянствомъ, жила серед нього і в момент революційного руху примушена була самим ходом революції взятись за організацію революційного селянства, аби надати боротьбі його з сучасним соціально-політичним ладом якусь пляномірність і розумність. Найбільш відповідною формою організації революційного селянства була селянська спілка і всякий інтеллігент, що стояв в опозиції до самодержавно-бюрократичного уряду, що бажав взяти активну участь въ революційному рухові, працював над організацією селянства. Таким чином селянська спілка є організація виключно революційна і в організаційному смислі і по своїй суті, боєдає ріжноманітні по економичному становищу верстви селянства, що можуть вдержатись в одній організації до тої пори, доки не закінчиться революція, доки не настане час практичного розвязання земельного питання. А що інтереси селянства, організованого в селянську спілку, не одинакові, про се, розуміється, не може бути змагань. Селянська спілка, як організація революційна, організація не юрисдикція, так же скоро роспадеться, як скоро скінчиться революція. Протилежність інтересів селянства в міру того, як вони будуть вияснятись, розколе селянську спілку на відповідні економічні групи, що приєднаються до відповідних політичних партій. У нас, на Україні, найінтенсивніш працювали діячі селянської спілки і 5 січня цього року мав бути скликаний Установчий з'їзд Української селянської спілки. По поліцейським умовам з'їзд не міг

вібутися, але справа організації українського селянства не була обмежена і ми тепер маємо нову „Українську селянську партію“. Чи є який небудь організаційний зв'язок з Українською селянською спілкою і новою.—У. С. П. нам, розуміється, не відомо, але що є тут зв'язок ідейний, де видно з программи У. С. П., яка була надрукована в першому числі забороненої уже Катеринославської часописі „Запоріжжя“. „Головним своїм завданням,—пишуть автори программи—У. С. П. покладає, будити національну та класову самосвідомість Українського селянства та організувати його для боротьби за волю і щастя робочих масс з їх політичними та соціальними панами“. Здавалося-б, що У. С. П. бере під свою оборону інтереси класса, бо говориться про „класову самосвідомість“ і робочі маси, але поруч з цим вживается термін „селянство“. Як примиряє У. С. П. розуміння терміна „селянство“ з „класовою самосвідомістю“ не видно з программи. Очевидно, по думці авторів программи, і „селянство“ і „робочі маси“ розуміння—ідентичні і „класова самосвідомість“ „робочихъ мас“ і „Українського селянства“ одинакові. „Ми певні, говориться тутъ же,—що У. С. П., з'організувавши під своїм прапором Українське селянство, не забаром стане єдиною, дійсною виразницею стремлінь, бажань та поривань усього Українського народу“ (курсів мій, А. І.). Як бачимо з цієї тіради тут уже річ іде не про класову самосвідомість і боротьбу робочих мас, а про стремління і бажання усього Українського народу, який партія з певністю надіється організувати під своїм прапором. Завданне з таких—що навряд чи буде по силі У. С. П. Легко сказати: з'організувати під одним прапором політичним і соціальним увесь Український народ! Коли це партія зробить, в чому автори программи певні, то ми будемо съвідками незвичайного явища, якого не бачив съвіт від часів, коли людність поділилась на кляси відповідно своїм економічним інтересам. Позаяк в соціально-політичному життю ніякого фактора „незвичайності“ нема, то завдання У. С. П. далі старінок часописі, або якої небудь брошури не піде і залишиться тільки въ голові авторів программи як „фантастична дума, фантастична мрія“.

Кого ж в усякім разі У. С. П. лічить соціальними і політичними панами Українського народу? Очевидно, ті народи, які живуть поруч з ним, або серед його, себ то, переважно, росіян, євреїв, ляхів.

Але боротьба класова з ляхами, євреями і іншими народами, що живуть на території України і поруч з нею—боротьба не класова, а національна. Говорити при цьому про «робочі маси» — і «класову самосвідомість», значить надувати термінами в цілях затемнення класової съвідомості Українського пролетаріату, для якого в У. С. П. не

може бути місця, бо його «соціальних панів» У. С. П. тоже організовує під своїм прапором.

Ми не лічимо потрібним і вартим зупинятись на пунктах практичної частини программи. Можемо тільки зауважити, що У. С. партія домагається «робітничого законодавства на основах наукового соціалізма».

Навіть соціалізм є, та ще й наукової! Не розумімо тільки при чим тут соціалізм і робітниче законодавство! Річ в тім, що протягом усієї програмової статті ніде ні словом не згадується про соціалізм, а тут, їна тобі: робітниче законодавство і соціалізм! Можна було вже обійтися

без соціалізма. Кадети в своїй программі виставляють те ж робітниче законодавство, але вони обходяться без соціалізма. А їхня программа мало чим ріжниться від программи С. Д. в питаннях робітничого законодавства. Ріжниця тільки в тому, що программа С. Д. партії вся збудована на підвалинах наукового соціалізма, а программи Кадетів і У. С. П. нічого спільногого з соціалізмом не мають.

Чі треба говорити про те, що така партія, як У. С. П., може існувати і розвиватись? Коли ся партія істнует тепер не тільки на папері, а в дійсности, себ-то, коли є які небудь органиції на селах, що лічать себе організаціями У. С. П., то життя їхне так само не довго вічне, як недовговічним є існування селянської спілки. Прийде час і селянство, діференціоване відповідно своему економічному становищу, знайде своє місто в відповідних політичних партіях. У. С. П., коли вона буде істнувати, може вербувати в свої ряди тільки буржуазні елементи села; а для того, щоб ці елементи без сумніву вступали в партію, можна порадити не вживати ні класової самосвідомості, ні інтересів робочих мас, ні соціалізма. Ці слова є пугалом для тих, виразницею інтересів котрих є в дійсности Українська селянська партія.

A. I.

Внутрішній огляд.

I. Перед Думою.—П. Що далі?

Оглядаючись на пройдений революцією шлях і підводячи ітоги її здобуткам, можна було бы подумати, що вона закінчилась трагічно для революційного народу і повною побідою уряду.

Буржуазна опінія і виразник її — буржуазна преса — поставили, можна сказати, хрест над можливістю дальнішого провадження революції, і, на доказ вірності свого погляду на політичну ситуацію, наводять непереможний з першого разу факт панування реакції. Народ, кажуть вони, вняв своє безсилля перед непоборним механізмом державно-урядової сили і, прийшовши до переконання, що ті методи боротьби, до яких він звернувся для здобуття своїх прав, не здолали побороти фортецю самодержавія, — склав зброю, аби іншим шляхам, за запомогою інших засобів здобути те, чого не дала йому революційна боротьба. Звичайно, що шлях цей і засоби — ті, які укохала буржуазія, і полягають в умірковано парламентських формах.

І справді. Коли ми захочемо об'єктивно схарактеризувати перший акт великої драми російської революції ми без вагання признаємо, що формальним побідником після його вийшов уряд, а не пролетаріат і ті группи населення, що йшли поруч з ним в боротьбі.

Але лише формальним і часовим. Внутрішня побіда залишилась не за урядом, а за тими, що стояли проти нього: въ останній разъ і, може, найбільш болюче вони переконались в дійсних намірах і справжньому змісті урядової політики; в останній раз вони пересвідчилися, що головна умова здійснення їхніх вимог і надій полягає в них самих, в їхній самосвідомості і володінню всіма необхідними засобами для цього. Жорстока політика уряду, його хижі реакційні намагання розвіяли на завше решту тих ілюзій, які основа населення могла ще мати в відношенню до нього. Революція показала, що згоди межи урядом і населенем Росії не може бути, що їхні стремління, політичні ідеали, весь комплекс їхніх інтересів лежать в протилежних площинах і що приблизити останні одну до другої, перекинути межи ними якийсь міст представляється абсолютно неможливим.

Уряд одержав побіду, але це не значить, що революція закінчилася. При сучасних умовах соціального і економічного життя Росії вона не

може обмежуватись на якийсь короткій момент, або поодинчий акт. Той економічний крізіс, який переживає тепер ціла країна і який чим далі, все більше і більше разростається і, захоплюючи все нові галузі підприємств, спинює розвій продукційних сил і роздратовує не лише пролетаріат і селянство, але і буржуазію,— не дає об'єктивних умов для втихомирення революційної бурі. Ті соціальні сили, з яких вона виростає, тепер перебувають в революціонізуючому становищі, а це відповідним робом відбувається на самому ході і інтензивності революційного процесу. Сили революції— більш могутній ніж сили уряду: утворюючи атмосферу боротьби і самих учасників її, вони висовують на першій план її індустріальний пролетаріат, що лише в російській революції, як вірно зауважує Баутський, виступає, яко самостійна провідна сила *) і не може не довести революції до її логічного кінця. Коли ж він, під натиском збройної сили самодержавія, відступив вкупі з селянством і дрібною буржуазією з передніх позицій революційного бою, то лише на час і, звичайно, не для того, аби скласти зброю свою під ноги притівника. Такий дока що до втихомирення революція, як бувший міністер Дурново, вірно схарактеризував сучасний момент її, коли висловився, що «революція подавлена, но не уничтожена». В вірності такого погляду переконається кожен, хто лише кине ретроспективний погляд на стан річей.

Він представляється в такому вигляді.

Кожен з противників спішно готується до нового бою. В революційних масах відбувається своя підготовка до нього; на позиціях уряду— своя. Мало помітна перша, мало виявляється вона в яскравих і показаних формах. Але пролетаріат придбав за час революційних виступів величезний практичний досвід боротьби і це не менше для нього за дурно. Перші революційні бойовиська дали йому можливість випробувати придатність своєї тактики і пізнати дефекти революційної техніки; так само показали вони певну невідповідність організаційних форм для широких виступів. Революція показала однаковість і тотожність політичних гасл пролетаріата і селянства і можливість спільної їх акції в революційній боротьбі. Весь отсєй одержаний досвід буде використаний пролетаріатом в відповіднім напрямі і відограє роль перестороги від тих невільних помилок, які доси мали місце в його виступах і яких не можна було уникнути, з огляду на складність, заплутаність політичної ситуації і надзвичайну трудність непохібно орієнтуватись серед неї. Що до селянства, то воно так само займає тепер чікаюче становище і думати, що неможливість нових аграрних розрухів забезпечена урядовими репресіями, будь великою соціальною наївністю і повним ігноруванням ваги тих соціально-економічних причин, що утворюють ці розрухи. Доки ці причини не усунуті, а так стоять справа тепер, та, певно, буде стояти ще який час і далі, ми будемо съвідками нових грізних прояв аграрної революції, що виступає тепер в російських відносинах, як складова частина революції політичної. Спаяні міцним цементом свого зоригніченого соціального становища і спільною ненавістю до уряду оби-

*) Див. „Стара і Нова революція“. Вільна Уараїна. Ч. 3 стр. 40.

дві ці сили—і пролетаріат і селянство—не можуть довший час перебувати в нірвані і, зібравшись з силами після перших тяжких пораз, залишать ту «мертву точку», на якій вони волею революційного процесу зупинились.

Настрій, пануючий в згаданих—найбільш революційних—частинах російського населення, вірно відчувається урядом, який прегарно знає, що на зверхній спокій покладатись не можна, бо він зрадливий і непевний і таїть в собі нову і може ще більш грізну революційну хуртовину. Відси—намагання уряду закріпiti свою твердиню, зробити її неприступною перед новими нападами на неї. Спішно, з несамовитою напруженістю переводяться ці намагання в життя. По всім флангам урядової позіції будуються *sui heneris* «вовчі ямі», «дротяні загороди», «бруствери»—взагалі все те, до чого звертаються в справжній війні, чого вимагає завзята боротьба за побіду.

Вся країна — форум боротьби; скрізь революційне полум'я рознесло свої іскри, навіть в глухих і темних доси закутках запалили вони горючий матеріал революції—тому то вся майже Росія об'явлена на стані військової облоги. В відношенню до 39 губерній це зроблено офіціально. В 26 губерніях панує надзвичайна або змінена охорона, але ріжниці межи першою категорією і другою не має *de facto* ніякої, бо як в тих, так і в других справляє свою побіду жорстокість, насильство, сваволя і утиск—ці необхідні сопутники військового часу і конечно атрибути військових діячів.

Закони військового часу вимагають суворого переслідування ворогів і ми бачимо, як «карательні експедиції» разстрілюють, вішають, знищуються над революціонерами, як руйнується іхнє добро, палиться цілі города і села, секвеструється майно, гвалтуються жінки, малолітні дівчата, беруться в полон і прямі учасники революції і заподозрені в ній і звичайні наймирніші «обивателі». Закони військового часу вимагають суворого суду і кари над ворогами—все це на скору руку лаштується і сотні людей ідуть на шибениці, десятки тисяч замикаються в тюрми, або засилаються на Сибір, на північ. Військові закони мають на меті запровадити тишину і спокій в повставшій країні—і от, в інтересах «громадської тишини і безпечності», зупиняється все громадське і культурне життя країни. Завішується газети, причиняються ріжні інституції, арештовуються всі «небезпечні» елементи населення. Як під час справжньої війни скрізь по Росії стоять бліндировані потяги з військом, готові кожної хвилини рушитись в небезпечні пункти і вистрілами з гармат та пулеметів знищити ворога, повернути в руїну його добро і цілі селитьби.

Взагалі—мобілізовані всі сили, приведені в бойовничу готовність всі засоби, напружена вся увага уряда і ціла країна, як вона широка та велика, походить на військовий табор, із сконцентрованою правою, із строго поділеними функціями для усипіху як «оборонительної», так і «наступальної» війни з «внутрішнім» ворогом.

Кавур якось висловився, что при стані військової облоги, в якому тепер перебуває *de facto* ціла Росія, країною може правити перший ліпший дурень. А там, де порядкує така категорія адміністраторів, не-

можна сподіватись добра. Не дивож, що і система військового порядкування, підготовлена довголітнім і не меньш руйнуючим добробут і економічне життя країни порядкуваннем феодальної бюрократії, довела Росію в решті решт до повного фінансового банкроцтва. І раніш ще уряд примушений був звертатись до внутрішніх і вінішніх позичок, як до единого засобу задоволення потреб фіску, при умові повної руїни народного господарства, яка (руїна) природно виникла із неможливості для капіталістичного господарства розвиватись в рамках бюрократично—абсолютичної монархії. Тепер же, коли вибухла революція і в своєму руйнуючому процесі захопила всі сторони державного життя, позичкова тенденція уряду зросла *ad maximum*. Революція спнила цілком розвій господарства, вона дезорганізувала господарське життя країни, спричинилась до підупаду торгівлі, промисловатості; провадження сільського господарства стало теж абсолютно неможливим, і, таким робом, всі житлові корні державною фіску опинились в критичному становищі, поставивши перед урядом прокляте питання про нові фінансові джерела як для підтримування державного господарства так і спеціально для задавлення революції. Отже потреба нових позичок за кордоном стала для уряду питанням життя і смерти. Та коли раніш урядові щастило їх робити, то тепер, після того, як революція захитала всі підвалини його панування, умови позичок стали не так лехкими і зустріли за кордоном цілу силу перешкод: 0% на позичені гроші підвищувались, обов'язки що до виплату позичок і тіх услуг, які уряд, в подяку за позички, мусив робити для закордонної буржуазії, збільшувались і ускладнялись. Під час побіди революції і обезсилення уряду всі заходи останнього заключити нові позички розбивались об мур недовірря чужоземних банкірів і всю свою розлютовану енергію він звертав на те, аби задушити революцію і формальним власпокоєнням країни повернути назад довірря закордону. Останніми часами, після часового приборкання революції, вчинити се урядові пощастило. Фінансова буржуазія Європи, що рахується лише з фактом грубої сили і переслідує свої егоїстичні цілі, зважилася піти проти інтересів населення Росії і відкрила новий кредит запеклому ворогові останнього. Правда, вона дуже скористала з критичного становища уряда, примусила його приняти позичку на зневажаючих умовах, виговорила собі силу привілеїв; але, як би там не було, факт залишається фактом, і ми маємо нову величезну позичку в $843^{2/4}$ міл. руб., з яких доведеться одержати лише 660 мил., бо виплат за неї уряд за перший рік обов'язався покрити з цієї ж таки суми. Та, не дивлячись на величезні разміри нової позички, її все ж не вистарчить для операцій уряду навіть на пів року, бо на ці гроші він до початку 1907 р. мусить покрити дефіцит 1905 року—180.000,000 руб.; дефіцит 1906 року—481.000,000 руб. і виплатити тк. зв. «короткосрочні» обов'язки на суму 150.000,000 руб. Що буде далі робити уряд, коли політична ситуація, утворена ним, буде перебувати в такому становищі, як тепер, і коли, з другого боку пригадати, що умовою позички поставлено не робити нової за кордоном аж в продовж двох років — всі ці питання находять своє розвязання въ неминучім банкроцтві країни і в неминучості зміни самої ситуації.

Згадка про позичку нам потрібна була не лише для того, аби показати, на який короткій час вона, при браку інших умов, — як от, при міром, підупад революції etc., — може мати реальне значіння, але також і для того, щоб підкреслити її значіння, як ілюстрації тих засобів, до яких звернувся уряд, в цілях зміщення своєї сили і успішності боротьби з революційним народом і як раз перед скликанням Державної Думи.

Вона була наругою, топтаннем і зневагою тих прав і свобод, що були оголошені маніфестом 17 жовтня. Навіть з цими обгрізаними свободами вона стояла въ гострій суперечці. Читачі певно пригадують, як прем'єр першого quasi конституційного міністерства д Вітте въ докладі Імператору 17 жовтня заявляв, що завданням уряду до скликання «народного» представництва — Думи, є «переведення въ життя часових правил, що забезпечують населенню користування благами горежанської свободи» і стремління на всіх ступнях, «к устраниеню исклучительных законов». В дійсності політика уряду направлена була на те, аби відібрати у населення завойовані ним свободи і оточити чого життя ще більшими путами і тиранією, ніж це було до видання памятного маніфеста «свобод». В провадженню оголошеної політики Вітте обіцяв «не зуинятись ні перед якими б то було офірами». і, як показали факти, додержав слова. Той, хто уважно стежив за цілою діяльністю уряду, як за законодавчою, так і за адміністративною, не міг би прийти до іншого висновку, як до того, що вся вона направлена була на те, аби вернути назад загублену ним силу і довір'я закордонних банкірів. І само собою зрозуміло, що всі заяви, маніфести і інші урядові акти, якими оправдувалась політика крові і насильства, не містили въ собі ані зерна чогось подібного до правди, а були незграбно замаскованою декорацією хижачьих замірів і інтересів, старано закутаних в інтереси «загально-державні» в «інтереси загального добробуту і успішного розвою країни». Гі метою сказали ми — було не тілько запровадити спокій внутрі самої Росії, але й повернути довір'я закордону. Ще рахуватись з останнім стало абсолютно неможливим. Минулі ті счастливі для уряду часи, коли він сепаратно міг будувати свою внутрішню політику. Економічний розвій Росії, надавши їй характер типової капіталістичної держави, проробив з нею ту саму історію, яку він утворює скрізь, де лише появиться. Утворивши в Росії капіталістичне господарство, він всевладно почав вимагати для його розвою необхідних і обовязкових умов, а власне демократизації державного ладу і певних політичних свобод. Запровадження їх в життя стало конечною потребою цілого державно — господарського життя країни і в значній мірі вимогою чужоземного капіталу, субсидіями якого уряд і міг лише, при зростаючому економічному крізісові, підтримувати свою фіскальну політику. Буржуазія, а особливо закордонна нехтує запобіганнями придворної камаріллі. Тому то в позитивному розвязанню політичних свобод въ Россії заінтересовано було не лише російське населення, але і чужоземна біржа. Не передбачаючи конфлікту, а може й сьвідомо заплющуючи очі передъ ним, уряд провадив далі свою випробовану і, здавалось йому, певну політику: політику власних інтересів, насильств і роздратовання. Гі повне банкроство виявилось в останній раз під час японської війни, і Портсмутський мир був не лише

капітуляцією військової сили російського війська перед японським, але і капітуляцією самодержавя перед чужовісною біржою. Вибухи революційного руху, що супроводили або спричинялися до пораз російської політики на міжнародній біржі, разгораючись чим далі все з більшою силою, відограли роль останнього руйнуючого твердиню самодержавя фактора і вкуні з тим могутнього імпульса, що примусив уряд Імператора Миколи II звернутись до випробуваннях західно-європейськими державами конституційних форм порядкування.

Маніфестом 17 жовтня формально у становлялася зміна абсолютночної монархії на монархію конституційну. Але фактичної зміни в державних відносинах маніфест не приніс жодної. Конституція опреділяється, каже Ласаль «фактичними відносинами соціальних сил країни» *). І от, коли ми будемо розглядати маніфест 17 жовтня, як конкретний показчик зміни в відношенню політично- суспільних сил Росії, то мусимо прийти до висновку, що він, хоч і знаменував собою невну побіду революції, але вкуні з тим съвідчив, що для дальнього успіху її і формального закріплення нових політично- суспільних стосунків, що почали уже увіходити въ життя, вимагалось доведення її до логичного кінця. Та замісць зросту ворожої урядові сили після видання маніфесту помічається діфференціація її. Права і привілії, якими уряд наділяв буржуазні частини населення, були *Sui generis* «чечевічною похльобкою», за-для якої вони продали справу революції. Обіцявши запровадити в життя конституційні норми, що відкривали у привілейованим класам російського населення можливість проблематичного в істоті своїй впливу на державні справи, а тим самим і на більшій успіх в здісленню їхніх класових інтересів, уряд придбав в особі буржуазії посередніх і безпосередніх спільників в своїй боротьбі з консеквентно-революційними елементами населення. Класові домагання пролетаріату, вимоги революційних реформ в аграрних відносинах з боку селянства відштовхнули буржуазію від решти революційного народу і спричинилися до того, що вона шарахнулась в обійми контр-революції. Гасла революції були, таким чинам, страшним соціалістичним пугалом для буржуазії і тому то, страхуючись їх, як чорт ладону, вона почала галасувати про страшенну шкоду для добробуту країни і «загального визволення» дальнього провадження революції. Таке поводження буржуазії було величезною помилкою з її боку. Недалекосягла, живучи інтересами лише своїми, вона цим шкодила перш усього собіж таки. Позбавлена можливості глянути ширше на придбання революції, з тих широких перспектив, які відкривалися для неї після рішучої побіди останньої, вона не хотіла знати, що політичними свободами, за здобуття яких з такою самопожертвою бореться пролетаріат, скористувалась би перш усього вона в інтересах збільшення «додаткової вартості». Але въ тім то і полягає прокляття пануючого класу, як вірно зауважив Бебель, що «в рішучий момент він ніколи не виявляє належного розуміння і ніколи не робе того, що йому треба б було зробити» **). До синь було урядові натякнути на суррогат політичних свобод, як російська

*) Ласаль „Про суть конституції“ переклад І. Ф. 1904 р. вид. Р. У. П.

**) „О политической стачке“. Стр. 12.

буржуазія спокусилась і пізом полізла за ними. Іронія долі кепсько поглувала над таким наївним довір'єм буржуазії до обіцянок уряду. Вона забула, що конституційні-свобода, права, порядок etc. є пустий згук, коли не закріплени фактичною силою, що вони в першу лішту хвилину можуть бути одібрані, або повернені в ніщо, коли проти волі уряду не стойть могутня сила съвідомого народу, готового в хвилину небезпеки покласти своє могутнє *Veto* на подібні заходи уряду.

Переміною в революційній ситуації зручно скористувався уряд: всю силу своїх штиків і пулеметів, весь свій збройний апарат вжив він на те, аби знищити єдине вірні гарантії народної свободи—пролетарські організації і народне озброєння, а коли це йому пощастило виконати, він спокійно міг звернутись до обрізування і без того обкрайної «конституції». Процесом боротьби проти революції з одного боку і обрізуванням «конституційної» хартії, процесом страшно жорстоким і звірячим, з другого характеризується весь час діяльності уряду від оголошення маніфесту 17 октября і аж до скликання Державної Думи. Передъ самим скликанням «народного» представництва свобода, оголошена маніфестом, була одібрана назад. Самодержавіє стояло передъ ним в такому ж самому вигляді, яким воно було і до видання конституційної хартії. Члени Державної Думи їхали на перше свое зібрання по країні, залитій кровлю і усіяній трупами. Перше їх засідання відбулось в атмосфері зла і насильства. За день передъ першим зібранням уряд оголосив характерне *memento* для членів Думи в формі «Основних Законів», торкатись і зміняти яких остання не мала права і які зберігали за самодержавієм всі права і прерогативи, що їх мало воно і до видання маніфесту 17 октября. «Основні Закони» закінчили собою цікл законодавчої творчости нашого уряду. І як вся практична діяльність його в продовж цілих століть направлена була проти народу і його ріжномаїтих інтересів, так і останній акт законадовчої творчости його, був вінцем цієї діяльності, гнилої по своїм підвалинам, архаїчної по формам, пустої по змісту і страшно шкідливої і жорстокої по своїм наслідкам для широких мас населення. Сходячи з історичної сцени, самодержавіє зайвий раз показало убогий зміст своєї державної системи і дійсний характер своєї «божеської» ідеольогії, що спирається виключно на силу штиків і черпає житьові сили для себе в крові і насильстві надъ «горожанами» країни.

«Основні Закони» показали, що уряд імператора Миколи II дивиться на народне представництво Росії, як на декоративну канцелярію при самодержавному монарху. Самий факт їх оголошення був ганебним викликом народу, топтаннем його прав, образою навіть для того «народного» представництва, яке уряд примушений був нарешті скликати з упривілейованих або, здавалось йому, монархично настроєнних частин населення. Не дивож, що такий вчинок уряду викликав обурення навіть з боку буржуазних частин останнього, не кажучи вже про більш революційно настроєні елементи його. Парламентська трудова группа Думи на одному із своїх засідань заявила, що вона «прегарно відчуває грізне значіння цього акту уряду. Він неминуче веде за собою розрив уряду з народом». Що до соціаль-демократичних кругів, то їх відношення до ганебного «чинку» уряду ясно само собою: Навчені гірким досвідом Західно-евро-

пейських революцій і тією паскудною ролью, яку відогравала в них самодержавна влада, вони передбачали можливість подібних експресів з боку російського уряду аж доти, доки не тілько формально, але і фактично сила державного порядкування не опиниться в руках революційного народу.

Та як би там не було факт видання «основних законів» залишається фактом і, становлячи собою найголовніший причинок до неминучого конфлікту межі. Державною Думою і урядом, притягує тепер увагу населення цілої Росії. Які форми прийме цей конфлікт—з певностю не можна сказати. Але можливість його для нас не підлягає жадному сумніву.

II.

Уже сам склад Думи є порукою цього. Урядовий терор під час виборів попекувався про те, аби зробити його опозиційним. Ті різні соціальні групи, що послали своїх представників до Думи, не можуть не бути в опозиції до уряду: дрібна городська буржуазія—дякуючи тому, що відчуває страшенну залежність від лихварського і торгового капіталу, що користується «покровительством» і «великими милостями» уряду; велика буржуазія—з ненависті до убійчої для неї політики уряду, що спинює розвій капіталізму въ Росії і довела до підупаду її значіння на міжнародному ринку; селянство—дякуючи своєму невдоволенню відношенням уряду до аграрного питання і остаточним для нього бюрократичним «опекунством» в усіх сферах його життя. Правда, сила і інтенсивність опозиційного настрію до уряду не однакова у різних соціальних групах населення, а значить не однакова і у депутатів, що представляють їх інтереси в Думі, але ті пута, якими оточена і законодавча і контролююча діяльність російського «народного» представництва так тяжкі і вузькі, що почувати в них якусь можливість «спокійної органічної роботи» для всіх представляється абсолютно не можливим. Отже всі предпосилки для конфлікту межі народним представництвом і урядом маються і питання полягає лише в тім, як скоро він повстане і які форми прибере. Конституційно-демократична більшість Думи, судячи по першим крокам її діяльності, а також по тим постановам, які зроблені було на останньому (III-му) з'їзді к.-д. партії, намагається з усіх сил віддалити час цього конфлікту і шляхом взаємних уступок і мирних переговорів з короною, утворити необхідний Status для органічної роботи. Але ледве чи така кретинична парляментська політика «кадетів» може рахувати на популярність в широких масах населення, а тим самим і спричинитись до заспокоєння країни. Зігзагообразні манівці к.-д. політики стоять в гострій суперечці з вимаганнями відкритої і ясної боротьби, що голосно чуються в рядах «трудової парляменстської партії», і є, звичайно, нічим іншим, як одсвітлом того настрою і тих поглядів, які панують въ широких народних масах селянства і близьких до нього по своїм поглядам на завдання Думи груп. Відсилаючи читачів до постанов згаданої думської фракції що до питання про роль Думи в теперішню хвилю, ми не можемо не підкреслити того справді револю-

ційно-демократичного становища, яке заняла ця фракція в Думі. Останню вона вважає лише моментом, етапом в розвою революційної боротьби, не містом органічної роботи, а лише часовою інстітуцією, обов'язок якої — утворити всі необхідні умови для скликання справжнього народного представництва на основах вселюдного, тайного, прямого і рівного виборчого права. Така позіція діаметрально розходитья з дволичною політикою к.-д. партії і це утворює необхідні предпосилки для конфлікту і в нутрі самої Думи, для взаємної боротьби межи парламентськими нашими партіями. Нема чого й казати про те, що всі симпатії революційних мас будуть на боці справді демократичних представників їх, а не на боці угодового-уміркованого і здатного завше на зраду конституційно-демократичного блоку. Уже і тепер центр уваги революційного суспільства переміщується від буржуазних «оборонців» свободи на справді демократичних захистників її — на «трудову парляментарну партію».

Що буде далі? Яку роль відограє Дума?

Ці питання тепер у кожного на устах, кожен нетерпляче чекає наслідків того конфлікту, в який неминуче стане до уряду Державна Дума.

Своєю політикою від часу оголошення маніфесту 17 жовтня уряд недвозначно показав, що він має науважі і за що вважає Державну Думу. З другого боку як ріжномаїтій не є склад останньої, все ж він примушений буде вступити в конфлікт з урядом. Це тим більше представляється необхідним, що революційний настрій пролетаріату, задавлений було часово урядовими репресіями, починає знову шідвісшуватись, набирати сили, давати себе знати і в певний мірі відбиватись на демократичних елементах в самий Думі. Не підлягає жодному сумніву, що вони будуть стояти на сторожі народної свободи і всі сили вживуть на те, аби інтереси її не продані були представниками буржуазних груп Думи, а щоб втілились в реальні форми народніх домагань.

Яка буде тактика уряду, в які відносини стане він до скликаного ним «народного» представництва, як він реагуватиме на його постанови і домагання придбати собі справжні права народного представництва?

Можливими є два шляхи. Перший — це продовжувати кріваву політику Вітте—Дурново і нехтувати всіми заявами Думи. Другий — увійти в згоду з уміркованими елементами Думи і шляхом переполовинених уступок спинити розвій революційного процесу і приспести енергію революційних мас. На який із них ступить уряд, щоб виддалити час своєї загибелі, певних даних судити про це немає. В урядових сферах панує така стеряність, що виводить з неї якісь певні висновки, було би трудним, але сама природа реакційного уряду потягне його зробити все можливе в сфері безвстидства і туподумної жорстокості. Та в даннім разі, нас це і не інтересує.

Ми не належимо до тих, що її парламентський кретинизм забив баки, а формальне і часове заспокоєння країни відібрало можливість обективно дивитись на ті глибокі і непохібні закони, по яким відбувається розвій революції в Росії. Ми «не отягощено» конституційними ілюзіями буржуазних груп і не гадаємо, щоб Дума могла відограти

втихомирючу ролю в розбурханій країні і вилити цілющій бальзам на так числені, болючі і ріжномаїті рани населення Росії, а надто таких груп його, як пролетаріат та селянство. Ми знаємо, що ні уряд ні Дума не дадуть цим групам повних свобод і не розвяжуть тих запутаних проблем, які висунуло не порядок дневний економічне і політичне життя Росії. А лише це одно і могло б утворити необхідні предпосилки для заспокоєння країни і тим самим і втихомирити зхильоване море революції. І коли уряд стане на перший передбачений нами шлях, цілком зроміло, що Дума вдограє ролю камня, об який розіб'ються конституційні іллюзії тих, що дякуючи, або своїм клясовим стремлінням, або політичній несъвідомості, пішли в неї з метою органічної творчої роботи. Обовязком съвідомого пролетаріату як в цім разі, так і тоді, коли уряд піде на переполовинені уступки, вжити всі сили, аби направити течію революційного процесу по тому річищу, якого вимагає сама льогіка революції. Він мусить утворити тк. зв. «вплив вулиці» на Думу, мусить вживати всі засоби, аби не дозволити спинити необхідній акт конфлікту, з урядом, а зробити його, яко муга гострійшим і покласти всі сили, аби Дума підпалайого впливові і домагалась позитивного розвязання всіх тих вимог, які будуть ставитись ним. Ми занадто скептично видносимось до тих заяв, які оголошуються буржуазною більшістю Думи про її готовність служити інтересам народної свободи, з гіркого досвіду західно-європейського пролетаріату, якому вона так залила за шкуру сала, ми знаємо, що значить вірить тим «медоточивим» обіцянкам; подібно до того як і дволична тактика російської буржуазії досить уже навчила наш пролетаріат, щоб він дав себе піймати на гачок гарних слів і не меньч гарних обіцянок «своєрідної буржуазії». Тому то ми мало віримо можливості демократично-консеквентної тактики в Думі з боку буржуазної більшості її і гадаємо, що вона скороїш пересунеться праворуч ніж ліворуч. Само собою зрозуміло, що і в цім разі, як і тоді, коли уряд зразу ж вступить на шлях нехтування заявами оппозиційної Думи, заспокоєння країни не може наступити. Той, хто стежив за виборами думських депутатів на селах, не міг не спостерігти тих надій, які покладають на них сільські групи населення: все або ніщо! — так можна схарактеризувати ці надії. Повна свобода, повна перебудівля державного і господарського життя країни, або знову боротьба, неминуча, запекла і невпинна! — це девіз, це домінуючий настрій і ціль всіх сподіванок і намірів як селянства, пролетаріата, так і взагалі цілого революційного народу.

І ми гадаємо, що, на підставі цих спостережень над об'єктивними фактами життя, можна зробити висновок про роль Думи в розв'ї революційного процесу: — вона є один із етапів, а не закінчення його. Якаб політична ситуація із двох передбачених нами не скоілась — Державна Дума стане лише імпульсом для нових вибухів революції, для нового і може ще більш грізного і не вичерпаного гніву народнього. Об'єктивні умови для цього, як показали ми раніш, ще живуть — все їдно як

«Живе народ і гнів його великий

І помста й боротьба!»

Огляд закордонного життя.

(І Алгесіраська конференція. ІІ Обопільні услуги. ІІІ Катастрофа в Курієрі. ІV Страйк шахтарів у Франції. V Страйк шахтарів в Сполучених штатах. VI Конгреси робітничих партій в Англії. VII Побіда англійського пролетаріату).

I.

В продовж майже трьох місяців, поки йшла конференція європейських держав в Алгесірасі, європі загрожувала грізна небезпека нової війни, на сей раз, між Францією та Германією. Обидві ці держави мають агресивні наміри, що до Африканського материка і економічні інтереси їх, власне інтереси їх пануючих буржуазійних клас, зустрілися нарешті в Мароко, яке вже було в сфері економічного і політичного впливу Франції. Германія не від того була, щоб „закутим в броню кулаком“ зупинити посuvання Франції наперед в Африці. Ще торік в апрілі місяці Вільгельм зробив демонстративну подоріж до Марокського султана і, як кажуть, розсипався там перед ним чортиком. Та в той час Франція хоті і переполошилась, що Германія вирве у неї Мароко, але відповісти «належучим» робом заходам Германії не могла, бо союзниця Франції—Росія скандално зав'язла на далекім сході. З того часу непорозуміння між Францією та Германією з за переважучої ролі в Мароко все росли. Соціалістичні партії обох держав вживали всі можливі засоби, щоби недопустити до війни, і їх агітація мала велике значіння. Почасти під впливом сеї агітації, почасти під враженням недавно закінченої російсько японської війни, раніш ніж перейти до розв'язання суперечки зі зброєю в руках, і Германія, і Франція згодились на скликання особливої конференції, котра зібралась в січні, тільки 25 марця закінчила свої роботи. Дякуючи тому, що більшість держав, бравших участь в конференції, власне: Англія, Італія і Росія схилились на бік Франції, Германія майже нічого не виграла з тої бучи, яку вона підняла була з-за Мароко. Конференція, відчиняючи ширше двері інтернаціональному капіталові і інтернаціональній експлуатації в Мароко, визнала все-ж таки перевагу економічних і політичних інтересів Франції, що виявилося конкретно в предоставленні Франції найбільшої долі в складочнім капіталі Марокського державного банку (Франція має три із семи, тоді як інші чотири держави—по одному пайові), а також в по-

станові, що поліція в портах Мароко мусе бути по частині під начальством французьких офіцерів, по частині — еспанських, а по частині — мішаного персоналу з офіцерів тої і другої національності. Домагання Германії в напрямі цілковитої нейтралізації Франції в Мароко — підтримувала лише Австрія. Така неспріяюча для Германії групіровка держав, продиктована для Італії і Англії спільністю, в даннім разі, економічних інтересів буржуазії сих держав з інтересами буржуазії Франції, а для Росії вигодами, про які річъ низче, примусила Германію, хочеш не хочеш, приняти постанови конференції. Даремно Вільгельм з ухарством правдивого прусського юнкера подзвякував шаблею і старався зацепити шпорою свою зарейнську сусідку, даремно, приймаючи з приводу срібного шлюбу вітання від діпломатичного корпусу і генералітету, він в промові, зверненій до фельдмаршалів, нагадував їм як 35 років тому назад його доблестна армія оправдала себе, — коаліція, що утворилась круг Франції, була остілько імпозантна, що Вільгельм опустив, піднятий вже над Францією, свій закований в броню кулак.

Ся групіровка держав була повною несподіванкою для Германії; в кожнім разі, Германія рахувала на піддержку з боку свого спільника по «тройственному союзу», Італії і з боку Росії. Піддержка останньої для германського уряду розумілась як щось майже обов'язкове за всю ту суму «добріх услуг» воєнного і поліцейсько-шпіонського характеру, зроблених германським урядом урядові російському, як під час війни Росії з Японією, так і в останні часи війни з «внутрішнім» ворогом. Після того-ж, як дійсність показала інше, і германські офіціальні сфери, і буржуазійні кола не могли скрити свого обурення проти спільника і «доброго сусіди». Зі скрежетом зубовним офіціозна і буржуазійна преса Германії кидала по адресу російського уряду: так се така нам подяка за наші «добрі услуги», за наші поради в чорні дні; преса обвинувачувала російський уряд в азіяцькім коварстві і невдачности. Дісталось і по адресі Італії. «Італія, писала «Vossische Zeitung», дала світові приклад відцурання від щирості і чесної вірності спілці (союзові). Німці незабудуть італіянцям алгесіраських днів!»

Офіціальні сфери Германії, хоч неменч роздратовані зрадою спільника і «доброго сусіди», але в висловленню свого обурення більш умірковані. Германський імператор недвозначно підкреслив своє відношення до держав, що брали участь в конференції, нагородивши «не в прим'єр прочим» австрійського представника на конференції великим хрестом ордена червоного орла. В телеграмі про се, присланій на імя австрійського міністра внутрішніх справ, Вільгельм заявив, що Австрія може в військових справах в подібних випадках завше рахувати на подібні-ж послуги з боку Германії.

Алгесіраська конференція виявила тенденцію до нової групіровки великих держав: намічається новий «тройственный союз» буржуазії Франції, Італії і Англії.

II

Розв'язання Марокського питання мало значіння не тілько для безпосередньо заінтересованих в справах Мароко Франції та Германії, але також і для російської реакції. Германія, несвідомо, зробила російській реакції ще раз послугу, може найбільшу з доси роблених «добрих послуг», утворивши такий стан річей, при якому, доживаючи свої останні дні, шоліційно-приказний лад Росії міг притиснути до стіни свою спільнницю французьку буржуазію і вирвати у неї ще одну позичку. Хто би подумав, що здихаюча російська реакція напьеться живучої води під гарячим проміннем африканського сонця, аж десь в Алгесірасі! Між тим се так. Свій крах уряд Вітте — Дурново відсунув на короткий час в будущину тільки дякуючи кольosalній позичці, винятій з кишень буржуа через посередство Алгесіраської конференції. Історії сеї позички, як також ії шкідливих для російського суспільства умов — ми не будемо тут доторкуватися, про се читачі знайдуть в внутрішнім огляді. Ми зупинимось над позичкою постілько, поскілько вона безпосередньо звязана з такою проявою політичного життя, як Алгесіраська конференція.

Очевидно російська діпломатія довгий час сама не знала, кому її підспівати на конференції: чи Германії, чи Франції.

З одного боку «добрі послуги», з другого — спілка і ні тут, ні там не дають позички; от-же приходилося сидіти між двома стільцями. Таке мудре поводження російської діпломатії на конференції дало германським офіціяльним колам і німецькому буржуазному суспільству певність, що Росія на боці Германії. І офіційна, і неофіційна преса почала трубити про се на ввесь світ.

Очевидячки, що колиб Росія стала на бік Германії, то наслідки конференції були-б цілком інакші і неспріяючі для Франції, не кажучи вже про те, що се підняло-б ще більше небезпечний для Франції війовничий запал Вільгельма. Французька буржуазія почувала себе єпсько. Російські фінансові агенти в Парижі і діпломати в Петербурзі рішили, що тепер саме настав слушний час і засьпівали популярний опереточний роман: «денег дай, денег дай и успѣха ожидай!» Небуло чого робити французьким буржуа, хоч відразу грошей і не дали, але пообіцяли дати і от російська діпломатія, махнувши на «добрі у послуги» Германії, сіла на певний стілець спілки з Францією.

Російський міністр військових справ, граф Ламсдорф, розіслав представникам Росії закордоном кіркуляр, в якому запропонував їм рішуче заперечити поголоскам, що ніби-то Росія висловилася з приводу організації поліції в Мароко в противність з точкою погляду Франції.

Делегат Росії на конференції також одержав відповідні накази. Після цього, справа конференції пішла швидким темпом до розвязання. Заява російської діпломатії була тою гирькою, яка кинута на терези в мант, коли стрілка непевно хиталась з боку на бік, рішуче переважила справу в бік Франції. Се зробило і в Германії, і у Франції відповідне враження. І в той час, як німецька буржуазія і уряд обурю-

вались азія́тською невдачністю російського уряду, французькі також кола — захоплювались його лицарством і обіцяли незабути у послуг Росії.

Зрештою конференція закінчилась, і на сцену в Парижі була висунена російська позичка на кольosalну суму і на глитайських (ростов-йтических) умовах. Російське суспільство і російська поступова преса обурювались проти цієї позички, як проти таєї, яка руйнує добробут народу і яка в значній своїй сумі піде на змінення реакції, не кажучи вже про те, що самий акт позички являється грубим нехтуванням прав думи, що мала зібратись через два тижні після випуску позички. На всі ці обурення і протести, самодовольна і жадна на баріші буржуазія республіканської Франції з цінізмом, вартим подиву навіть для буржуазії, відповіла на сторінках «Temps'a», що «французьке суспільство, в своїх сіmpatіях до дружньої Росії, не повинно робити ріжниці між нацією і урядом. Франція мусе підтримати всю Росію і, поперед всього, її уряд, послуги котрого не можуть забути».

Так говоре буржуазія передової демократичної республіки! Для неї нема ріжниці між нацією і урядом! Республіканські міністри, «соціаліст» Бріан і «радикал-соціаліст» Клемансо, що з чулістю пригортають до своїх грудей руский народ в образі заюшеної кровью тріади Вітте—Дурново—Акімов, що за пречудова картина

Зпохопившись, що прилюдне і відверте «лобизання» з російською реакцією виглядає дуже вже бридко, навіть для продажної буржуазії, ся остання і французький уряд почали виправдуватись тим, що вони позичкою російській реакції ніби удержануть фінансовий стан Росії від банкротства і таким робом, на кошт російського суспільства і своєї порядності, рятують свої, позичені ще раніше, міліони; своя сорочка, мовляв, до тіла близче і во їм'я цеї близості, начеб-то, і пішли французькі міністри «соціалісти» і радикали на компроміс. Та не треба бути далекосяжним, аби побачити, що се хоч сяке-таке виправдування безгрунтовне. Досить вгадати, що перед конференцією французькі буржуа і уряд так само добре знали фінансову скрутність російської реакції, але не хотіли й слухати про нову позичку. Як то видно з листа фінансового агента Росії в Парижі, д. Рафаловича, опублікованого в газеті «Двадцятий в'їкъ», французький міністр фінансів Пуанкарے не хотів на вігь приймати Рафаловича, і в мент, після конференції — така різка зміна поглядів і відносин! Згодьтесь, що се не без причин.

Очевидячки, іщо є соціалісти і «соціалісти», і коли Бріан та Клемансо, французькі соціалісти в ковичках, і знаходять можливим в спілці з буржуазією підтримувати російську реакцію, то просто соціалісти у Франції, як і слід того було чекати, виявили себе запеклими ворогами тої реакції і всіма засобами агітують проти позички. Вальян і Руане, соціалісти депутати протестували в французькім парламенті проти позички; вони зверталися до гонору республіки і, во імя того гонору, взивали республіку не понижатися перед російською реакцією і не компромітувати себе приятелюванням з нею. Соціаліст Жорес в своїй газеті «Humanité» також виступив проти того, аби Франція давала позичку російській реакції. Соціалістична партія, в день випуску позички (13 апріля), розсыпалася по початі і розліплювала майже по всіх містах свої оголошення, які роз'яс-

няли покупцям бумаг нової позички справжнє значіння тої позички і удержували французький народ перед зрадництвом інтересам російського суспільства.

Само собою розуміється, що, розгнівана на російську реакцію, Германія офіціальної участі в позичці не бере, не дивлячись на висоту відсотків (%) і куртажу банкірам. Офіціально се об'ясняється тим, що Германія не що-давно зробила внутрішню позичку і на її грошевім ринкові немає тепер зайвих сум. Австро-Угорський державний банк, із солідарності з Германією, прінципіально висловився також проти того, аби австрійські банки приймали участь в позичці, хоч, звичайно, високі доходи нових російських бумаг спокусяють поодиноких капіталістів Германії і останні будуть приймати участь в позичці на закордонних ринках, а Австро-Угорщина в останні часи, навіть допустила офіціяльне рекламування позички в державі і котровку нової позички на біржах Австро-Угорщини. Таке поводження Австрійського уряду викликало з боку австрійської соціаль-демократії гострий протест, власне посол до Австрійського парламенту, соц.-демократ Еленбоген вніс в парламенті запит з приводу допущення на австрійській біржі російської позички. По думці посла, ся позичка є найліпшим доказом того, що сучасна самодержавно-бюрократична Росія йде до банкротства і допущення останньої позички на австрійській біржі, в фінансовім відношенню, є преступним недбалством уряду, а в політичному — злочином, позаяк є нічим, як уплатою російському самодержавію австрійськими грішми за зроблені їм злодійства. По думці посла Еленбогена та його товаришів, Австрійський уряд допомагає урядові Вітте-Дурново і К° добути грошей на разстріли борців за волю, на організацію єврейських погромів, на підкуп європейської преси, взагалі — на підтримання варварського, крівавого ладу.

От-же не дивлячись ні на обурення поступової частини російського суспільства, ні на агітацію проти позички французьких і австрійських соціалістів, ні на образу «національного почуття» і солідарність з ображеними, позичка російської реакції, улаштована вдячним урядом республіканської Франції, була підтримана західно-європейською буржуазією. Зажерлива і полохлива — вона мала до цього дві, на її погляд, дуже важні причини: одно — великі доходи з нових російських бумаг, а друге — мильну надію, що, озброєна інтернаціональним золотом, російська реакція нарешті таки задаве «гідру революції» і усуне з перед очей західно-європейського пролетаріату небажаний приклад нової революції. Ліпше ще раз рискути кишенею, а не доводити до ставлення на карту самого свого існування, так гадали європейські буржуа-капіталісти, даючи в позику гроши російській реакції.

III.

О скілько сучасний капіталістичний лад зовсім не рахується з робітничою клясою — можемо бачити се на страшнім прикладі, катастрофі, що стала в Курієрських шахтах у Франції. Капіталістичний лад не тільки не забезпечує творцеві всіх життєвих благ, — робітників і більш-меньш

людського істнування, але що більше, не забезпечує навіть йому того, що він, стаючи до машини, чи спускаючись в глибину шахти, щоб більшу частину свого робочого дня проробити на капіталіста — може бути спокійним, принаймні, за своє життя. Свіжий приклад — Куріерська катастрофа. Від вибуху в Куріерських шахтах зробились обвали і поховали під собою 1800 чоловік робітників. Із усіх, що робили в шахтах, вирятувалось тільки 13 чоловік, решта — задавлена обвалами і спалена пожежою, що вибухла від взриву. Над виясненням причин катастрофи працює особлива комісія, в склад якої входять і представники від робітників. Та які-б там комісія причини не знайшла, нема жадного сумніву в тім, що причини сі утворені зажерливістю капіталістів хазяїнів шахт. Німецькі робітники шахтарі, що прибули з Вестфалії на поміч куріерським, свідчать, що прилади до охорони життя робітників, які були зроблені в Куріерських шахтах — устаріли, принаймні, на 60 років. Міністр громадських робот Барту заявив у Парижі в палаті депутатів, що урядові інженери вже давно предбачали можливість нещастя в шахтах і звертали увагу горно-промислової компанії, до якої належать Куріерські шахти, на невідповідне обладнання шахт. Але володарі шахт економили; вони не вагались рискувати життєм тисяч робітників і їх сімей і, дякуючи сьому риску, побирали великі доходи з шахт, що досягали 67% на вложений в діло капітал. Чи варто ще там турбуватись при житті якогось Жана чи П'ера і затрачувати гроші на забезпеку їхнього життя, коли на місце покалічених Жанів та П'єрів знайдуться сотні других! Гарні також і урядові органи, котрі предбачали можливість страшної катастрофи, але дальнє «звертання уваги» не пішли, бо нележучи до тієї-ж класи експлуататорів, що і капіталісти-шахтовладільці, мали й однакові погляди з ними на продавців робочої сили.

IV.

Під впливом страшної події, яка так яскраво свідчить про надзвичайну експлоатацію робітників і їх нужденне становище, серед куріерських шахтарів вибух страйк, що скоро захопив собою всю каменноугольну округу департамента *) Па-де-Кале. Страйк шириться стіхійно, без агітації і захопив в одних лише шахтах районна Па-де-Кале більше 26.000 робітників. 1.300 робітничих трупів ліпше всяких агітаційних ромов відкривають ненаситну зажерливість експлоататорів капіталістів. На конгресі 3 березня шахтарі ухвалили домагатися: 8 годинного робочого дня, збільшення заробітної платні на 15% (до 7 франків в день, що відповідає нашім 3 руб. 40 коп.), поширення права догляду через делегатів від робітників над безпосередністю умов праці, пенсії після 25 років по 2 франка (80 коп. на наші гроші) в день і ще де-чого. Капіталісти незгодились задоволити в повні всіх означених домагань, через що з 6 березня був оголошений страйк шахтарів. На другий же день після того як вибух страйк, в осередок руху Ланс приїхали французь-

*) Департамент — відповідача нашій губернії.

кий міністр внутрішніх справ Клемансо і міністр громадських робот Барту. Обидва вони ходили на зібрання страйкарів де Клемансо звернувся до робітників з промовою, в якій умовляв страйкарів не робити насильств над тими шахтарями, які-б не пристали до страйку і стали-б на роботу. Натомість Клемансо обіцяв страйкарям, що уряд буде в їхній боротьбі з капіталістами триматися нейтралітету і обіцяв, що робітники не бачитимуть війска. Запропонувавши, на випадок, свої послуги, Клемансо, певний добрих наслідків від своєї місії, повернувшись з Барту до Парижа. Та умови, якими Клемансо обусловив нейтралітет уряду, — були «неприємлі» для страйкарів; вони зводили ввесь страйк на шлях певного програшу, бо серед мас, хоч би й пролетарських, завше знайдеться частина здеморалізованих капіталом запроданців і темних «товаришів», які зрадять страйкові і ставши до праці, зламають весь страйк. Клемансо це добре зінав, бо страйколомство, або штрайбрехерство, на жаль, має місце свіди. З'явилось страйколомство і серед курієрських страйкарів. Річ видима, що десятки тисяч робітників, що стали в оборону свого життя і ліпших умов праці, не могли допустити до зламання страйку. „Знімаючи“ страйколомів з роботи, страйкарі кидали в містах, де провадилася праця, дінамітні бомби. Уряд, боронячи так звану «вільність праці», котра по розумінню буржуазії зводиться, власне кажучи, до права купки і продажі темної сили продавати інтереси борючихся мас, став в оборону страйколомів і от, між страйкарями з одного боку і жандармами та військом з другого, почалися непорозуміння і стички. Боронячись від нападів поліції та війська, страйкарі будують барікади, які оборонцям експлоататорів та страйколомів приходиться брати в атаку. Такі барікади, між інчим, були збудовані в Фокьєрі, Арну, Тріте і інч. містах. В Ліезені робітники мусили витримати цілу облогу з боку війська. При сих баталіях бувають поранені з обох боків та, звичайно, озброєна поліція та військо частіше одержують побіди і розбивають «ворога». При одній тілько стичці на барікадах в Тріте робітники мали 60 чоловік ранених. Отже робітники, значить, не тільки побачили військо, але покоштували на своїх головах та плечах й його важкі шаблі. Уряд робе масові арешти серед страйкарів, але не дивлючись на се, страйковий рух не тілько не зупинився, а навпаки — розливається все ширше й ширше, а дух страйкарів росте все вгору. Другий конгрес шахтарів північного департаменту і Па-де-Кале на зібранню 25 березня ухвалив страйкувати до останньої можливості, з метою примусити капіталістів-хазяйнів приняти домагання, ухвалені на першім конгресі. З 28 березня почали страйкувати шахтарі басейна Верхньої Луари, далі страйк перекинувся в сусідню Бельгію, на каменовугольний район Борнажа і в шахти Германії. Число страйкуючих в одній лише Франції перейшло за 40.000 чолов. Всюди страйкарі виставляють домагання подібні до домагань, вироблених Курієрськими шахтарями на конгресі 3 березня.

Під впливом грізної небезпеки, що страж шахтарів перейде в відверте повстання експлоатуємих проти експлоататорів і, маючи на оді приклад Росії, уряд, для одержання певної побіди над страйкарями, стягує в місця страйку військо, що не тільки не заспокоює робітників, а як раз навпаки, ще більше іх раздратовує, обурює. Проти провокуючого по-

вождення уряду «соціалісти», що ввіходять в міністерство Сарсьєна, не протестують. Правда, Клемансо знову приїхав був в осередок страйкового руху Ланс і намагався привернути спокій серед робітників, закликаючи їх «до порядку», але в той-же час приїхав і воєнний міністр, що демонстративно нагорожував орденами жандарів і солдат, поранених в стичках з робітниками. На похоронах пурочника Лотура, що помер від ран, які дістав в одній із стичок з страйкарями, воєнний міністр в промові заявив, що Лотур помер від «преступних» рук при «героїчним» виконанню своїх обовязків.

Що більше, французький уряд кваліфікує страйк, подібно до нашого самодержавно - бюрократичного, яко «бунт» (так міністр громадських робот Барту назвав в сенаті недавній страйк парижських поштарів) — і це в той час, коли в склад теперішнього французького радикального міністерства ввіходить Бріан, що вважає себе за соціаліста і ще до недавна був одним з перших і найгарячіших пропагаторів ідеї загального страйку!

Все це дуже нагадує нам знайомі слова і картини. Республіканський буржуазійний уряд до дивного, в поводженню і в розмові з робітниками, подібний до нашого самодержавно-бюрократичного. Ця схожість яскраво свідчить про те, що сучасна клясова держава, яка — б не була її форма (чи монархія чи республіка) — однаково стає в оборону експлуататорів — капіталістів і допомагає їм в гнобленню і визиску робітничої кляси.

Обурені страйкарі, на провокацію з боку уряду, відповідають все гострішими і гострішими засобами боротьби. Стички з військом трапляються все частіше й частіш. В Лансі страйкарі зруйнували залізничний міст, по котрім мали прибути нові потяги з військом. Число останнього в однім лише Лансі доходе до 20.000 чоловік. Та сила робітників не в сих стичках. Коли робітники будують барікади і зза них зустрічають військо каміннями, то до сього примушує їх провокація з боку уряду. Останньому є вигода викликати робітничі маси на барікади і розбити їх при помочі гармат і пулеметів подібно до того, як се зробив російський уряд в Москві. Лаври кремлевського адмірала Дубасова не дають спати французьким адміралам.

Се добре разуміють, провідники і керманичи страйкового руху, через що сіндікат (спілка) шахтарів і видав відозву, в котрій закликує страйкарів до дальніої боротьби за свої права, але разом з тим закликує і до спокію. Замісто безнадійної боротьби з військом, котре буржуазія заставила боронити свої інтереси, робітники збираються вжити проти своїх ворогів могутню зброю, випробовану вже пролетаріатом Росії, а власне — звернувшись до загального страйку. До шахтарів вже приєдналися робітники де-яких фахів: страйкує вже багацько робітників друкарів і робітників на бавовняних фабриках. В городі Лорені справа загального страйку, на випадок коли капіталісти незадоволять домагань шахтарів, вже порішена конгресом упovноважених робітничих сіндікатів (спілок), що відбувся 7-го числа сього місяця. З Парижу майже що дні надходять звістки про нові страйки. 4 апріля застрайкували друкарі, за ними ювеліри, красильщики, прислуга ресторанів і інчі.

Можливість загального страйку в Франції збільшується ще тим, що наближається 1-ше мая, день робітничого свята, з котрого французький

пролетаріат ухвалив, на конгресі «Загальної конфедерації праці» в 1904 році, ввести революційним шляхом 8 годинний робітничий день, який, між інчим, входе і в число домагань страйкарів.

V.

Величезний страйк на грунті боротьби праці з капіталом повстав також і в Сполучених Штатах Північної Америки, серед шахтарів камено-вугольного району Пенсільванії, Іллінойса і Індіані. Сей страйк власне є продовженням величезного страйку, який був вибух в тій окрузі ще чотири роки тому назад. Ще тоді шахтарі виставили були ряд домагань, що до поліпшення умов праці і підвищення заробітної платні. Боротьба з обох боків була упертою. Страйк відбивався руйнуюче на всій промисловості Північної Америки, але власники шахт уперто не хотіли задоволити домагань робітників; зного боку і робітники твердо стояли на своєму, аж нарешті в сю боротьбу вмішався президент штатів Рузвельт. Дякуючи його посередництву, робітники і капіталісти погодились на тім, що капіталісти задоволять де-які другорядні домагання робітників. Але і та, і друга сторона добре розуміли, що се не мир, а лише перемиррі і ввесь час готувались до нового бою. Власне вибуху страйку можна було чекати ще торік, але шахтовладільці, предбачаючи можливість останнього, зробили були величезні запаси вугілля. Нарешті робітники рішили, що прийшов слінший час і оголосили страйк тепер. По наказу Центрального Комітету спілки робітників, пів міліона шахтарів, як один чоловік, покинули 18 марта працю в шахтах. 20 марта покинули працю в антрацитових шахтах 150.000 робітників. На роботу ніхто не ходе, порядок всюди взирцевий. На конгресі, що відбувся в Індіанаполісі 30 марта, робітники ухвалили, що вони повернуться тілько тоді до праці, коли шахтовладільці згодяться на заведення, для определення висоти заробітної платні, особливої «подвижної скалі» (зі збільшенням барішів підприємця—збільшується на відповідну суму і заробітна платня робітників і навпаки, зі зменшеннем—зменшується). Боротьба між шахтарями і власниками шахт і на сей раз грозить бути упертою. Хоч робітники і добре з'організовані, про що свідчить іхня дісципліна, брак серед них страйколомів і грізна спокійність, але організовані також і їхні хазяйни. Майже всі власники шахт (98%) з'єднались в спілку (сіндікат) вугільно-промисловців, що забороняє їм кожному нарізно входити в порозуміння і згоди з робітниками. Готуючись до страйку, сіндікат за два місяці встиг зробити запас вугілля в 400 міліонів тон, чого власне хвате для американської промисловості на 2—3 місяці. Зного боку спілка робітників має особливий страйковий фонд, який доходе до 15 міліон. руб. Крім того страйкарям допомагають грошима робітники інших професій, що дає їм змогу вижидати доки страйк почне дошкуюти кишеням властників шахт і доки сі не підуть на уступки.

В цілях скорішого порозуміння, і робітники, і шахтовладільці вибрали особливих уповноважених, які звернулись до презідента штатів Рузвельта з пропозіцією назначити особливу комісію, яка—б роздивилась іхню обоюдну справу і схилила відповідну сторону до уступки.

Однаке і сьому страйкові не судилося закінчитися без розливу крові. В Пенсільванії між страйкарями і місцевим шеріфом, що прийшов був на мітінг робітників, дякуючи нетактовному поводженню шеріфа, виникло непорозуміння. Обурені робітники напали на шеріфа і розбили дом, де той встиг сковатися. Наслідком цього було те, що уряд викликав військо, яке розігнало робітників, що були на мітінгу, при чому багатьох із них заарештувало. Товариші заарештованих пішли до тюрми, щоби їх увільнити, але проти прибувших до тюрми знову було викликано військо, яке дало залп; в результаті де кілько чоловік убитих і багато поранених.

Вся ця історія дуже і дуже подібна до провокації з боку уряду, але не маючи близших відомостей, поки що утримується від конечного вислову.

VI.

В Лондоні в кінці березня і в середніх числах квітня відбулися конгреси трьох робітничих партій Англії: конгрес «робітничої партії», «незалежної робітничої партії» і «соціаль-демократичної федерації». Конгреси ці визначалися взагалі численністю представлених на них організованих пролетарських мас і бойовничим настрієм, що є відгуком того нового напряму, який в останні часи запанував в боротьбі англійського пролетаріату з капіталістами. Про сей новий напрямок, що по часті був викликаний нашими російськими подіями, ми скажемо далі, а тепер приведемо найбільш важні резолюції конгресів.

Серед революцій, принятих конгресом «робітничої партії» визначається резолюція, що проголосує повну незалежність робітничої партії від буржуазійних, як консервативної, так і ліберальної, а також і ірландської національної. З приводу питання про розширення нині існуючого в Англії виборчого права на жінок, конгрес відкинув всякі пів-міри і постановив домогатись загального і рівного виборчого права для всіх без ріжниці пола. Далі важна резолюція, що обов'язує членів робітничої партії, депутатів парламента і повітових рад (совіти графств) домагатися встановлення для робітників заробітної платні по особливим сіндикальним таріфам і установлення мінімума (найменч можливої) платні для робітників, що роблять в державних і городських підприємствах, — в 30 шилінгів (біля 15 руб.) на тиждень.

На конгресі «незалежної робітничої партії» на обговорення були поставлені, між інчими, такі важні питання, як відношення до революції в Росії, до мілітарізму, справа шкільної освіти і інчі. По першому з цих питань, конгрес приняв резолюцію, котра висловлює надію, що в Росії в недалекій будучині самодержавіє буде усунено і замісць нього буде встановлено народне представництво. Резолюція більше різкого характеру, що вимагала від англійського уряду відкликання з Петербургу свого посла на час, аж доки в Росії не запанує народне представництво була визнана за гостру і не пройшла. В справі мілітарізму була винесена резолюція, котра зазначує, що «конгрес приєднується до принципу міжнародного миру і осуджує всяке намагання до військового виховання молодих людей і заведення загальної військової повинності, в

якім би то не було виді». Що до справи шкільної освіти, то конгрес ухвалив домагатися, що—б школа мала цілком світський характер. Надрештою резолюцій: про виборчу реформу, поліпшення умов праці, встановлення найменч можливої («minimum'a») заработка платні і т. інч. не зупиняємося.

На конгресі третьої партії, «соціаль-демократичної федерації» обговорювалась більшість питань, що мали вже місце на конгресах двох передніх партій. Позаяк в партіях тепер панує одинаковий напрям, то і резолюції, приняті на конгресі сеї третьої партії, мало чим різняться від резолюцій, принятих на там-тих попередніх конгресах. Важна лише резолюція, яка вимагає сполучення соціаль-демократичної федерації з новою робітничою партією, що склалась ще в 1903 році, як спілка: «робітничої партії», «незалежної робітничої партії» і «громади фабіянців». Така резолюція пояснюється тим, що «соціаль-демократична федерація», після того як нова робітнича партія, в останні часи, приняла новий напрямок, не находить ніякої ріжниці між собою і там-тою партією.

Таке зближення робітничих партій, з котрих «соціаль-демократична федерація» стоїть на грунті ортодоксального марксізму і висовує наперед клясову боротьбу, а «робітнича партія», будучи переважно організацією тред-юніоністів, що до послідніх часів стояли за «економіку» і уникали «політики» в боротьбі робітничої кляси з капіталістами, відносилась несприяюче до «боротьби кляс» — стає можливим лише дякуючи двом причинам. З одного боку само життя показало прихильникам «економіки» хибність їхніх поглядів, з другого — російська революція взагалі піднесла в гору дух серед західно-європейського пролетаріату і показала йому свіжий приклад того, чого взагалі може досягти пролетаріят сильними, смілими виступами. Під впливом сих двох причин, напрям боротьби англійського пролетаріату значно змінився і, що необхідно зауважити, мав дуже користні для пролетаріату наслідки. Про сей новий курс, що запанував в шерегах англійського пролетаріату і його наслідки — вважаємо необхідним де-що сказати.

VII.

Являючись країною, де перш всього почали розвиватись велика промисловість і процвітати капіталізм, Англія довгій час одна панувала на світовому ринкові і вигоди капіалістичного способу продукції та світової торгівлі довгій час пожинали виключно англійські капіталісти-промисловці. Високі баріші підприємці могли миритися з, порівнюючи, високою заробітною платнею робітників і останні, будучи в більшості матеріально забезпеченими, в масі мало були здатними помічати протилежності капіталістичного ладу і не відчували на собі клясового гніту. Намісць клясової солідарності і організації цілої кляси, серед англійських робітників почали розвиватись вузьки «приходські» інтереси професій і професіональна солідарність. Наслідком цього був пишний розквіт серед англійських робітників професіональних організацій, «тред-юніонів», завданням яких було стежити за економичними інтересами цілої професії і, почасти, забезпечувати матеріально своїх членів від всяких пригод (без-

робітте, хвороба, то-що) і на старість. В той час, як «соціаль-демократична федерація» мала 10.000 членів, а соціалістична «незалежна робітнича партія» 13.000 членів, тред-юніони рахували число своїх членів сотнями тисяч: в 1892 році це число доходило до 1.500 тисяч, а через 10 років, в 1902 році — вже доходило до 2 міліонів. Та виключне становище промислової і торгової Англії було лише часовим; з 60-х років минулого віку на світовому ринкові починають виступати в ролі капіталістичних держав Германія, Франція, Сполучені Штати. Промисловці — капіталісти сих країн конкурірують з промисловцями Англії і зменчують їх баріші; англійські промисловці намагаються удержати баріші на прежній висоті шляхом пониження заробітної платні робітників, заведення пошлін і імперіалізму, що все відбувається руйнуюче на робітничій класі. Між капіталістами промисловцями в Англії і робітниками повстає боротьба, котра чим далі робиться все упертішою і все з більшою і більшою очевидністю доводить робітникам, що «мирне співробітництво класів» неможливе, що «приходські» інтереси і одні лише професіональні організації — без силі забезпечити їм постійність праці і заробітку, що одна лише «економіка» — безсила побороти класу капіталістів, яка захопила в свої руки політичну владу в державі і користується нею в своїх класових цілях. З повною очевидністю побачили се англійські робітники після того, як суд по ділу тавфальської компанії визнав, що тред-юніони відповідають за вчинки своїх уповноважених і урядових особ і присудив тавфальській компанії з зпілки залізно-дорожніх робітників відшкодування за страйк в сумі 200.000 руб. та 100.000 руб. за ведення процесу. Присуд в справі тавфальської компанії мав прінципіальне значіння і після одного процесу виник цілий ряд подібних, однаково неспріяючих тред-юніонам. Суд незмінно находив, що уповноважені тред-юніонів тим або іншим нарушали, під час страйку, якісь закони і присужував з тред-юніонів на користь капіталістів великі суми. Тред-юніони побачили, що повні каси ще нічого не значуть, що треба мати вплив на законодавство, на політику країни, що на місці «приходських» — мусять бути поставлені класові інтереси всього пролетаріату, які по самій своїй суті протилежні інтересам капіталістів. Ті де кілько робітників, які за помічю лібералів проходили в парламент депутатами, без силі були впливати на законодавство парламенту і навіть тут, в парламенті не могли позбавитися своїх обмежених інтересів. З уваги на се, першим завданням прозріших робітників було завдання скласти свою партію в парламенті. На установчому зібранию, що відбулося в Лондоні въ 1900 році і в котрім взяло участь, через представників, 67 тред-юніонів і представники трьох соціалістичних партій Англії («соц.-демократична федерація», «громада фабіяньців» і «незалежна робітнича партія»), було постановлено заснувати спільний «комітет представництва робітників». Та «соціаль-демократична федерація», находячи, що сей спільний комітет веде справу не в ортодоксальнім напрямі, виступила в 1901 році з нього. Спочатку комітет, не маючи відповідних грошевих засобів, не виступав самостійно на виборах, котрі в Англії від партій, виставляючих своїх кандідатів, вимагають значних трат. Депутати робітники виступали згідно в парламенті лише під час, коли порушувались питання, що доторкували

лись інтересів робітничої кляси, в усім же іншими депутатами робітники йшли поруч з тими партіями, за підтримкою яких вони попали в парламент. Така тактика депутатів робітників не відповідала інтересам робітничої кляси і нарешті була змінена. По домаганню «незалежної робітничої партії» на загальному зібранию в 1903 році постановлено було, що всі кандидати «комітета представництва робітників» мусять відмежуватися самим рішучим робом від буржуазійних партій як консервативної, так і ліберальної і провадити в парламенті власну політику. З цього моменту власне і починає своє істнування «робітнича партія», що складається з трьох організацій: частини тред-юніонів, «незалежної робітничої партії» і «громади фабіянців», звязанихъ спільним «комітетом представництва робітників». З часу реорганізації, партія, як клясова організація пролетаріату, значно посунулась наперед; її відношення до буржуазійних верств, під впливом розкриваючихся клясовых протилежностей, принесли певний напрямок клясової боротьби; шереги все росли і міцнішали. Наслідком сеї еволюції і зросту була та мирна політична революція, яку англійський пролетаріат зробив при виборахъ в січні цього року. Англійський пролетаріат, маючи живий приклад боротьби за політичні права в лиці російського пролетеріату, виступив на сьогорічних січневих виборах як самостійна пролетарська організація і одержав велику побіду. Робітники, що доси мали в парламенті 15 чоловік депутатів, при останніх виборах провели в парламент 46 депутатів, із них кандидатів «комітета представництва робітників» — 28 чоловік.

Успіх робітників турбує буржуазію. Буржуазна преса кричить про «червону» небезпеку, бо буржуазія добре розуміє, що пролетаріат зробив лише перший крок на шляху досягнення політичної влади. Але розуміється, що пролетаріат не вважатиме на сі страхи буржуазії і провадитиме в парламенті свою власну пролетарську політику далі.

Зріст числа депутатів від робітників обіцяє значно змінити напрям діяльності парламенту; робітники депутати зроблять «палату общин» ареною соціальної боротьби. Робітнича партія в першу-ж чергу висунула ряд питань, що тісно сполучені з інтересами пролетаріату. Так, партія вже провела законопроект про харчування школників, дітей незасібних батьків, на кошти казни і дуже важний проект доповнення законів відносно страйків, в напрямі знищення приписів, що вмішувалися в боротьбу праці з капіталом і стояли на боці останнього. Далі партія постановила домагатися: скорішого видання закона про пенсії для престарілих, що тепер мусять загибати в тюрмах, які називаються «домами для бідних», розширення закона про охорону праці на домашню прислугу, реформи налогів, в напрямі переложення ваги їх з плеч бідних на плечі багатих і домагатися загального виборчого права.

Ся політика робітничої партії поведе до дальнього розриву між пролетаріатом та буржуазією, що в кінець зруйнує облудну теорію «мирного співробітництва кляс», яка так довго затримувала серед робітничих мас Англії розвиток ідей соціалізму і приведе до тіснішого сполучення всіх пролетарських елементів в одну сильну і могутню пролетарську партію.

П. Понятенко.

БІБЛІОГРАФІЯ.

Побѣда кадетовъ и задачи рабочей партии.—Н. Ленин. Книгоиздательство «Наша Мысль». Спб. 1906 г. Ц. 30 к. Стр. 78.

Брошура тов. Леніна більш ніж потрібна для кожного, хто захотів би орієнтуватись в тій політичній ситуації, яка тепер запанувала у нас. Побіди «кадетів» на виборах запаморочили голови не лише їм, але і де якій частині соціаль-демократичних кругів. Процес зросту і пишного буяння конституційних ілюзій розвивається з надзвичайним crescendo, відбираючи можливість об'ективної оцінки у згаданих кругів сучасного моменту і тих перспектив, які ввижаються, як конечні, і необхідні, кожному об'ективному спостерегачу. Докладному аналізу цього моменту і тих ріжких соціальних сил, що відиграють в ньому роль, і присвячена брошура тов. Леніна. З властивою йому льогічнотю і умінням розбирає автор докази як кадетів, так і правого крила російської соціаль-демократії (меньшевіків) за вибори в Державну Думу і виводить на чисту воду всю їх безпідставність і мильність. Ми не будемо наводити тут цілої аргументації автора за бойкот виборів—вони досить відомі і розвивались не раз на сторінках як російської, так і української соціаль-демократичної преси. Звертаємо увагу на них лише тому, що в брошуруті їх зайвий раз систематизовано і сконцентровано. Зупинившись на соціально-політичному значенню перших виборів, як на демонстрації населення проти уряду і вияснивши причини усіх кадетської виборчої кампанії, автор переходить до вияснення того, що ж в дійсності представляє собою партія «народної свободи», або, як вірно він зауважує, «партія слов про народну свободу». Третя глава брошури виключно присвячена вичерпуючій відповіді на це питання і, на наш погляд, є, вкupi з гл. IV, де автор оцінює роль і значення кадетської Думи, найліпшими в цілій брошуруті. Вся буржуазність, контрреволюційність, нерішучість згаданої партії, або, як її називає автор «могильних гробаків революції», виступає як на лодоні після характеристики її т. Леніним і тому то цілком льогічним висновком з цієї характеристики є той, який робе автор ії: «Кадети не партія, а сімптом. Це—не політична сила, а піна, що з'являється після конфлікту двох більш

або менш урівноважуючих одну другу «борючихся» сил; Кадети не можуть вести революцію вперед, бо за ними немає «сплоченого» і справді революційного класа»—такий остаточний засуд тов. Леніна, і з цим не може не погодитись кожен, хто лише стежив за цілою діяльністю «кадетської партії». Кадетська Дума не може бути революційною—тому то революційний народ не можетратити своїх сил і енергії на підтримування її, а мусить концентрувати все це на використування конфлікту в самій Думі і нападів на самодержавну владу, в цілях захвату останньої в свої руки (40 стр.). Т. Ленін виступає на протязі цілої своєї брошури консеквентним революціонером, вірно оцінюючим сучасний момент і ті взгляди, які останній може прибрати в будущому. Його погляд на російську революцію той самий, якого тримається кожен революційний соціаль-демократ; тому то ми з особливою охогою рекомендуємо «Поб'єду кадетов и задачи рабочей партії» читачам «Вільної України».

С. П—ра.

Государственная Дума и рабочий классъ.—П. Орловский.
Спб. 1906 года. Книгоиздательство «Утро». Стр. 47. Ц. 10 к.

Автор брошури на підставі цифрового матеріалу, пристосованого до ріжних соціальних груп, що після закону 11 декабря пошилють своїх представників до Державної Думи, приходить до того висновку, що робітники не можуть нічого вдяти в ній ні для своїх клясових потреб, ні для інтересів цілого населення Росії. Закон 11 декабря не дає спроможності провести таку кількість своїх представників, яка припадала б на долю робітників, коли вони користувались хочби тими виборчими правами, якими уряд нагородив буржуазні групи населення. Голос робітників в Думі буде «голосом вопіючого» в буржуазній Думі і ніяких реальних наслідків не може мати. Написана брошура досить популярно, особливо в тій частині, де автор подає докладну критику закону 11 декабря. Цілком логичним було, коли автор вияснив і ті шляхи, на які мусить стати робітник в своїй тактиці, що до Думи, але, на великий жаль, автор обминув це питання, і тому то брошура має вигляд чогось незакінченого і неповного. Та не дивлячись на цей дефект, вона має певне позитивне значення, як проба, на підставі цифрового матеріалу, розвіяти ті конституційні ілюзії, що їх намагаються прищепити робітничому класу як вороги, так і численні «друзі» його.

С. П—ра.

Нѣтъ больше соціаль-демократіи!—К. Каутский. Съ предисловием Н. Ленина. Спб. 1906 г. Книгоиздательство «Утро». 90 стр. Ц. 25 к.

Брошура невтомного діяча міжнародної соціаль-демократії Каутського має полемічний характер. Написана вона в відповідь на книгу буржуазного письменника Бюргера, що намагався з цифрами в руках доказати теоретичну безпідставність соціаль-демократичної програми і неможливість практичного переведення її в життя. Весь свій «науковий багаж», всі знання буржуазної науки вжив він на те, аби довести, що соціаль-демократія помилується, коли висовує, яко непоборний факті підупад дрібної продукції і зрист нищети. З цифрами ж в руках Каутський доказує як раз противне: і в сфері промисловості і в сфері торговлі і навіть в сфері сільського хазяйства великий капітал стає пануючим, великі підприємства витісняють дрібні, а поруч з цим відбувається шалений процес збідніlosti і пролетарізації народних мас. Висновки Каутського цілком оперті на цифрових даних, і це надає їм особливе значення і ціну. Всі докторальні твердження буржуазних ідоельогів а la Бюргер що до згаданих пунктів соціаль-демокр. програми аргументацію Каутського розбиваються до щенту. З неменьшою виразністю і близкучістю, опертою знов таки на цифровому матеріалі, доказує автор, що «там, де соціаль-демократія являється вай більш сильною, там скоріш усього підвішується і заробітня плата», а вкуші з тим і сам пролетаріат стає більш освіченим, съвідомим, організованим і здатним так для економічної, як і політичної боротьби.

Брошура становить собою незамінну лектуру для кожного більш-меньч освіченого соціаль-демократа. Тому то ми її так охоче рекомендуємо нашим читачам; тим більше, що російський переклад її зроблено досить популярно і вірно з оригіналом. До брошури додано невеличку передмову Леніна, який сподівається, що усіх першого видання брошури Каутського мусить спричинитись до доповнення її цифровими даними ще й з російських відносин. Колиб це сталося, висновки Каутського набули б ще нової сили і нових доказів.

С. П—ра.

---

*В. П. Колобаев. Забастовки и заработка плата. Харьков. 1905 г. стр. 35, ч. 10 коп. Д. Колобаев рішучий приятель хо-
зяйнів-капіталістів. Боронячи їх інтереси, він в своїй брошурці,
гарно виданій і призначений, очевидчаки, для широких мас, спи-
рається на устарілу теорію фонда заробітної платні, зміст кот-
рої полягає в запевненню того, що, робітники одержують ніби
свою платню з особливої частини сусільного багатства «фонда»,
котрий має певну великість і не може бути відразу, по бажанню
тої чи іншої сторони, збільшений. От-же, виходячи з сеї теорії,
прихильники її, в тім числі і Колобаев, кажуть, що коли робіт-
ники одного фаху (рода производства) добиваються на якусь
сумму підвищення заробітної платні, то на таку-ж саме сумму*

мусе впасти заробітня плата робітників інших фахів і, таким робом виходе, що поліпшення матеріального становища одних купується руйнуванням добробуту других. Д. Колобаев називає «несбыточными мечтами» намагання робітників поліпшити своє матеріальне становище шляхом спільної і упертої боротьби з капіталом. Капіталісти мовляв-би і раді—так «фонд» того не дозволя, нічого не поробиш! Між тим се страховище «фонд» не більше не менче, як фікція. Ще Ротбертус доводив, що джерелом, з якого черпають свої доходи капіталісти і робітники одержують платню—являється «національний продукт», себ-то спільність всіх матеріальних благ, вироблених робітниками. Маркс і його учні се також доводять яскраво.

От-же, значить, борючись за поліпшення своєї долі шляхом підвищення заробітної платні, робітники зовсім не «виїзжають на спинах товаришів», а тілько зменчують ту долю капіталістів, яку загарбують вони на власну користь із виробленого робітниками «національного продукта». — Боротьба робочої класи за право на весь сей продукт—не безпідставні марення, як виходить по Колобаеву, а природно-необхідний процес, який приведе суспільство до соціалізму.

•
П. П—ко.

Дікштейн. «Хто с чого живе?», стор.—29, 16⁰, ціна—5 коп.

Полуботок. «8 годин праці!», стор.—13, 16⁰, ціна—2 коп.

Ф. Д. «Всенародня Установча Рада», стор.—30, 16⁰ ціна—8 коп.

Всі три брошюри (№№ 2, 3, 4)—видавництва «Боротьба». Петербург, 1906 р.

В третім числі «В. У.», з нагоди рецензії на «Новий закон» видання тої-ж «Боротьби», була вже зазначена потреба українського пролетаріату в популярних брошюрах по питанням політичної економії і біжучого політичного життя. Поява на нашому книжному ринкові трьох в горі означених брошюр, з цього погляду являється дуже на-часі, хоч, звичайно, сі брошюри тільки в дуже слабій мірі задоволяють пекучій потребі.

Зупиняючись над змістом самих книжок, мусимо признати видавництву «Боротьба» рабію в тім, що воно пильнує певного напрямку.

Брошюра Дікштейна «Хто с чого живе!» в дуже доступній формі і вичерпнувоче (о скілько се останнє можливо на 29 сторінках брошюри в 16⁰) розповідає про суть капіталістичного способу продукції, про природу (образовання) «додаткової вартості» (прибавочної стоямости) і про розподілення національного продукта між ріжними класами. Додаток до брошюри пояснює, що таке вартість (цінність) краму (товарів) і про природу риночних цін. Друга брошюра—«8 годин праці!» Полуботка—є гаряче і

популярно написаним памфлетом, як то вже видно з заголовка, в оборону домагання 8 годинного робочого дня. Необхідність цього домагання виясняється з ріжних боків, як в інтересах робітничої кляси, так і загально-людського поступу, а власне: в інтересах знищення безробіття, підвищення заробітної платні, удержання від руїни сімейного життя робітників і виховання їх дітей, в інтересах загально людського здоров'я, освіти, моральності і ін.

Третя брошура Ф. Д. «Всенародня Установча Рада» зупиняється над тими реформами, яких мусе добиватися народ перед скликанем «Всенар. Установч. ради». Довівши, що для переведення належучим робом виборів народові необхідно перш всього добитись повної амністії для політичних, широкаго права збирок (собраній) і повної волі слова і друку, автор переходить до потреби домагатися вселюдного, рівного і прямого виборчого права з тайною подачою голосів. Над кожним із членів сеї формули автор зупиняється в подробицях і виводить «на чисту воду» всі ті цікаві шахрайства, які вже заведене чотирьохчлене виборче право на ділі можуть звести до того, що воно зостанеться все ж привилегією тілько пануючих і маючих кляс.

З цього вже коротенького пересказу змісту, наші т. т. можуть побачити, що зазначені вгорі видання «Боротьби» заслугують на їх увагу і на широке розповсюджене в масах; пекуча цікавість тем, доступність мови і форми, в якій написані сі видання, — прикмети, які не часто зустрічаються в видавництвах, призначених для широких мас люду.

В кінці мусимо зазначити, що останні видання «Боротьби» видані більш старанно ніж перша брошура; друкарських помилок без порівнання менше, ніж то було допущено в «Нов. Законі».

Замовляти видання можна із складу д. Краніфельда (Петербург, Англійский 40 для «Боротьби»).

П. П—ко.

Святкування першого мая за кордоном.

18-го апріля по нашему стілю закордонні робітники справили своє велике свято—перше мая, міжнародне свято праці та пролетарської солідарності. Святкування першого мая було ухвалено в 1889-му році в Парижі міжнародним соціалістичним з'їздом (конгресом), який пропанував святкувати цей день одноденним страйком, де це можливо, та маніфестаціями за 8 годинний робочий день; ці манифестації, крім того, мали показати готовність пролетаріата боротись за соціалістичний лад за знищенння експлуатації. З того часу вже 17 років що. року святкує пролетаріат цей день, і з кожним разом все збільшується та армія пролетаріату, яка приймає участь в святкуванні. Сього року першомайське свято за кордоном було таким урочистим та грізним, як ніколи до цього. І одна з головних причин цього—є російська революція, завойовання російського пролетаріату, які надали закордонному пролетаріатові енергію і віру в наближення його конечної мети. *Vorwärts*, наприклад, каже: «Струя свіжого повітря з Россії проникає в задушливе повітря Європи. Серця пролетаріев скрізь бились сподіваннем і надіями». Скрізь на першомайських зібранях за кордоном згадували російську революцію і російський пролетаріат. В Германії, Франції та Бельгії весь апріль місяць йшли страйки, у Франції велась широка агитація за 8 годинний робочий день, готовилась величезна маніфестація на 1-ше мая, і все це зробило першомайське свято цього року таким великим. В Германії, де гаслом дня було загальне виборче право, 1-ше мая відбулось з назвичайним успіхом. По числу робітників, що святкували цей день, святкування було майже загальним. В Берліні всі торгові та промислові підприємства по околіях міста були ще зранку зчинені, а в богатих фабриках не працювали. Всі міста зібрань були переповнені. В салі «Новий Світ», наприклад, зібралось коло 20000 робітників. Соціаль-демократичні організації лічать, що в Берліні всього в сей день страйкували від 100000 до 120000. Робітники метал-

свих заводів хотіли зробить похід через головні вулиці, але цього не дала виконати поліція. Полиція взагалі зробила надзвичайні заходи на цей день. Вночі по місті ходили патрулі поліцай, з ранку коло воріт кожної великої фабрики стояли поліцейські наряди; такі ж наряди були і коло саль, де мали відбутись мітінги. Крім того буржуазія цей рік вжila ще один новий захід в боротьбі з святкуванням першого мая — а власне, багацько фабрик та заводів увільняли на деякий час тих робітників, які не прийшли 1-го на роботу. В Гамбурзі увільнено таким робом на 10 день коло 8000 чоловік, такі ж увільнення зроблені в Лейпцигу, Бреславлі, та ще в багатьох городах. В Гамбурзі робітники отповіли на це тим, что об'явили посади зміщенних під бойкотом.

Але ще більше було вжито всяких запобігливих засобів та пережито буржуазією страхів перед першим мая у Франції. Тут під яскравіш виявилась полохлива і жорстока натура буржуазії. У Франції гаслом святкуючих робітників був 8 годинний робочий день; за здійснення його революційним шляхом вже давно велась агітація серед французького пролетаріату. Ще за два тижні до 1-го мая в буржуазійних часописах кричали про революцію (*La Révolution, qui vient*) і вимагали від уряду рішучих мір; буржуазія запасалась харчами, щоб не виходить 1-го з хат, або зовсім виїждала з Парижу. Префект поліції звелів скінчити до 1-го всі роботи на вулицях, а де це було неможливо — прибрati всі матеріали, які можуть послужити для будування баррікад. Щоб внести розладдя в шереги пролетаріату, буржуазійні кола пустили поговір про таємні звязки робочих організацій з езуїтами та монархистами. Уряд, в котрім приймають участь радикал Блеманс та соціаліст Бріан, пішов тим же шляхом, що й нопередні буржуазійні уряди республіки. В Париж на 1-ше мая стягли 90.000 чоловік війська, частина котрого була викликана навіть з франко-германського кордону, а воєнний міністр повідомив генералів, що їм може доведеться 1-го мая „встановляти“ порядок. Так готовилася буржуазія та уряд до мирного пролетарського свята. 1-го мая з ранку багато магазинів в Парижі було зачинено; військо, як висловився префект поліції, заняло всі „стратегічні пункти“; на вулицях багатьох кварталів — пусто, іноді тільки проходили наряди поліції; над дверима бюро омнібусів, які були на цей день перероблені в перевязочні пункти, маяли стяги з червоним хрестом. В робочих кварталах, навпаки, панувало життя; всюди говір, рух. Три четверті парижького пролетаріату страйкувало і йшло на мітінги. Коло біржі праці, на пляцу Республіки, час від часу проходили маніфестації. В самій біржі відбувся ряд мітінгів, на котрих було ухвалено почати працю тільки

після заведення 8 годинного робочого дня і що тижневого відпочину. Між маніфестантами та поліцією було багато кривавих стичок, драгуни наїжали кіньми на нарід. Боронячись від сих «славних» обороноців, маніфестанти подекуди будували барікади. Так ввечері на вулиці Fontaine au Roi були зроблені барікади, але це мало випадковий характер і на ніч все утихло. За цей день під час розрухів в Парижі арештовано 680 чоловіка і поранено 30, що звичайно свідчить про ширу діяльність уряду. В інших містах Франції цього дня також одбулись великолідні зібрання робітників. В Марселі, Ліонні, Тулузі та інших городах робітниками робились заходи до демонстрацій і скрізь їх поліція розганяла, стріляла, арештовувала. Так відбулось у Франції де велике робітниче съято, яке, не дивлячись на жорстокі заходи, зроблені урядом, мало цей рік величезні розміри і показало буржуазії, що 8 годинний робочий день, як що його тепер і не пощастило робітникам здобути, є питання близького часу.

В Англії, в Лондоні, съятування 1-го мая пройшло спокійно, без втручання поліції і війська. В Гайд—Парку зібралось коло 8000 чоловік; говорились промови ораторами соціалістами та анархистами, крім англійської, на німецькій, французькій, польській та інших мовах. Більшість робітників соціалістів прийшла до Гайд-Парку в процесії з музикою та червоними прапорами. В Австрії гасломъ дня було, звичайно, загальне виборче право; 1-ше мая як раз прийшлося під час реформи виборчого права. В переддень 1-го мая соціаль-демократія звернулась до робітників з маніфестом, в якому кличе їх «на съятування 1-го мая, на мирну та грізну демонстрацію за загальне виборче право».

В Відні, Празі, Львові та інших містах Австрії 1-го в ранці відбулося багато робочих збірок, після котрих були улаштовані маніфестації. Маніфестації сі скрізь відбулися спокійно. Але у Львові, наприклад, між маніфестантами та поліцією счинилася бійка через провокацію з боку поліції. З обох боків були важко паранені. Під впливом сеї провокації посол до Австрійського парламенту Дашиньский сказав на зібранню робітників промову, в котрій заявив, що австрійський пролетаріят на насилля з боку уряду буде відповідати так як і російський: револьверами і бомбами.

Так съятував пролетаріят за кордоном своє велике съято, котре скрізь, крім Англії, уряд та буржуазія старались повернути в бойню і пролити кров пролетарів. В цей день робітники побачили, що їх сили збільшуються, ростуть, росте організація їх та все приближує день побіди робітничої справи.

M. Г.

ХРОНІКА.

З'їзди соціаль-демократичних партій.

13 апріля, в Христіанії відбувся 19-й з'їзд норвезької с. д. партії. Партия до тепер має 380 видділів, в яких з'організовано 16.500 чоловік членів. З'їзд займався головним робом внутрініми партійними справами. Він приняв нову виборчу програму, що до наближаючихся виборів в парламент, яка забороняє членам партії входити в які-б то не було угоди з партіями буржуазійними, навіть під час перебалотівок. Найближчі вимоги партії: вселодне виборче право, референдум (всенародне голосування для рішення важливих постанов), 8-годинний робочий день, заміна посередніх налогів — прямыми, улаштовання запомоги безробітним і інчі. На з'їзді був прочитаний доклад про боротьбу пролетаріата в Росії, після котрого з'їзд приняв резолюцію, в якій висловлює свої гарячі співчуття російському пролетаріатові і бажання йому скорої побіди.

В початку апріля відбувся в Копенгагені з'їзд датської с.-д. п. Партия має 148 видділів, в яких числиться більше 29 тисяч членів. Справоздання партійних організа-

цій свідчать, що партія росте невпинно. На останніх виборах за кандидатів соц. демокр. партії було подано 55.479 голосів і число депутатів в парламенті збільшилось з 14 до 16 чоловік. В повітових радах партія має 155 представників, причім 56 депутатських міст були завойовані партією при тогорічних виборах.

Із постанов минулого з'їзу важна постанова, принята більшістю 214 голосів проти 49, яка дозволяє партійним організаціям входити під час виборів в угоди з радикальними партіями, коли тільки останні виставляють в своїх програмах домагання всенародного виборчого права.

На з'їзді польської п. с. в Познані (Германія), що відбувся також в початку апріля місяця в Котовицях, п. п. с. ухвалила вступити в організаційну угоду з німецькою с.-д. р. п. До цього часу п. п. с. вимагала завше внесення в програму пункта про незалежність Польщі, на що німецькі с. д. не згожувались. Умови угоди, більш менш такі: польські с. д. в Германії складають самостійну с. д. організацію, котра має свій центральний комітет, свої з'їзди, свою пресу, але в той-же час її організа-

ція увіходить в партію, як складова частина загально-германської с. д. р. п. Польська с. д. організація визнає вповні програму німецької с. д. р. п., підлягає загально-партийним інституціям і визнає з'їзд партії найвищим її органом.

В справі федеративного сполучення всіх соц. демокр. партій Росії

винесла цікаву резолюцію Пензенська організація р. с. д. р. п. Ся організація висловлює своє переконня, що партія, не рахуючись з історичними старими традиціями, повинна йти в справі з'єднання в Росії в єдину р. с. д. р. п. по шляху федеративної згоди з національними соц. демократичними організаціями. („Призывъ“).

Швейцарські професіональні спілки (союзи) въ справі 8 годинного робочого дня

на з'їзді 15 апріля приняли таку резолюцію: „Делегати з'їзду професіональних спілок переконані, що не шляхом безпосереднього намагання, а лише постійною організаційною працею можна досягнути скорочення робочого дня. Через се вони радять спілкам триматися їх попередньої тактики в переконанні, що се—единий, певний шлях, який приведе з початку до восьмигодинного робочого дня, а далі і до дійсної волі народньої“.

Професіональний рух в Англії.

В німецькім соціалістичним „Wogwärtsi“ надруковано справоздання робітничого виділу англійського міністерства торгівлі, про розвій професіональних спілок (тред-юніонів) в Англії за 1895—1904 р.

З цього справоздання видно, що за 10 років число членів спілок збільшилось з 1.416 тисяч до 1.867 тисяч, або на 32%. Число членів росло невпинно аж до 1901 року, в котрім воно рівнялось 1.941 тисяч; після цього року число членів почало зменчуватись з року на рік, аж нарешті в 1904 році впало до 1.867 тисяч. Грошеві фонди спілок за час справоздання збільшились з $34\frac{1}{3}$ міліонів до $92\frac{1}{3}$ міл. Число великих спілок збільшилось за счот малих, власне загальне число спілок з 130? в 1895 році впало до 1.148 в 1904 році, при чімь в одних лише 100 великих спілках рахувалось 1.127,5 тисяч членів. Великі спілки тілько 80 з 100 видавали своїм членам запомоги під час страйків, причім загальна сума запомог, виключаючи 1897 і 1898 р.р., з року на рік зменчується. Всього за 10 років було видано під час страйків запомог на суму 2.343.437 фун. стерлингів (біля 4.686 тисяч руб.). Сума запомог, що видалися спілками безробітним, як раз навпаки, має нахил до зростання як взагалі, так і по розсчоту на душу. На безроботних найменче було видано в 1899 році 188.000 фунт. стерл., коли на душу припадало всього лише 3 шілінги 4 пенса і найбільше в 1904 році (647.700 фунт. стерл.), коли на душу припадало—11 шілінгів 6 пенсів. Всього за 10 років видано безробітним запомог на суму 3.607.742

ф. стерл. (біля 7.214 тисяч руб.).

Із наведених цифр видно, що професіональні спілки все більше і більше гублять свій бойовничий характер, і робляться спілками, що страхують своїх членів від безробіття і інших пригод, що зустрічаються робітниками на їхнім шляху. Ті елементи, які незадоволяються таким напрямком спілок, покидають їх і йдуть в соц. демократичні організації, котрі в протиність професіональним спілкам, за останні роки почали значно розвиватися. (Дивись про се VII розділ в огляді Закор. життя).

Вісмигодинний робочий день в Англії. 28 апріля нижня палата англійського парламенту приняла без суперечок, при загальнім співчуттю, проект закону, предложеного робітничим депутатом Брэннером про заведення вісмигодинного робочого дня при підземельних роботах. Вісмигодинний робочий день буде заведено поволі до 1909 року; починаючи з 1907 року, робочий день позакону вже не може бути довшим, як $8\frac{1}{2}$ годин.

П. П—ко.

„Объединительный“ з'їзд Рос. С.-Д.-Р. Партиї відбувся в другій половині апріля. Головними питаннями, що мусили бути розвязаними на з'їзді, були між іншими: аграрне, питання про відносини до Державної Думи і питання про з'єднання з національними соц. дем. організаціями. Ми не маємо змоги зараз подати читачам „Вільної України“ докладних відомос-

тей про постанови з'їзду і взагалі про всю ту творчу роботу, яку тов. із Рос. С. Д. Р. II прийшлося виконати на нім. Протоколи з'їзду і резолюції його ще не оголошені. Поки що відомим стало те, що на з'їзді по ріжним питанням верх одержали „меньшевики“. Ліве крило соціаль—демократії—„большевики“ підлягли постановам з'їзду, лишивши, звичайно, за собою право вести ідейну боротьбу як в справі революційної тактики, так і по питанням теоретичним. Що до з'єднання з національними соц. дем. партіям, то спільні і прінципіально витриманих принципів для нього з'їзд не виробив, обмежившись лише в кожнім окремім випадку компромісовими організаційними нормами. Поки що в Р. С. Д. Р. П. вступила лише С. Д. II. і Л. Питання про з'єднання з Бундом і Латишською С. Д. Р. П. буде залежити від того, чи одержуть санкцію з боку загальних з'їздів цих партій ті організаційні норми, які вироблені були на з'їзді Рос. С. Д. Р. П. Що до з'єднання з Укр. С. Д. Р. II.—то позитивне розвязання цього питання не мало місця на з'їді, дякуючи пізнньому приїзду представника партії на з'їзд. Останній запропонував центральним комітетам і Р. С. Д. Р. II. і Укр. С. Д. Р. II. порозумітися в цій справі межи собою і виробити необхідні норми для з'єднання. Ми обмежуємося поки що лише хронікерськими нотатками — сподіваючись в ближчій книжці „В. У.“ подати ширшу статью з оцінкою цілої роботи, виконаної тов. із Рос. С. Д. Р. II. на „объединительном“ їхньому з'їзді.

С. П.

Переписка редакції.

Т—А. ш. I. — Допись „На виборах“ не буде надрукована.

Всп. д. д. *Надія К., О. Коваленко, Капельгородський* — надіслани вірші не будуть надруковані; *Ф. Красний* — „Позиву до України“ не одержали, допись не буде надрукована, адреси Вашої не маємо; *Бородаєвський* — драм. етюд не буде надруковано; на повернення рукописі пришліть на належну суму марок; *М. Кухаренко* — Ваш переклад не може бути надрукований в „В. У.“; *Войтенко* — Ваші вірші непридатні до друку. Коли хочете одержати назадъ рукопись — пришліть марки.

Вийшли з друку нові українські романси д. Я. Степового (Якименка):

1. „Із-за гаю сонце сходить“. Про барітона	40 к.
2. „За думою дума“. Про тенора або сопрано	40 „
3. „Вечір“ — дуэт. Про сопрано та альта	50 „
4. „Зімою“. „Дивилося сонце“. Про тенора або сопрано	40 „
5. „Ой, поле!“ Про барітона	45 „
6. „Розвійтесь з вітром“. Про тенора або сопрано	40 „
7. „Три шляхи“. Про тенора	40 „
8. „Думка“. Про тенора	40 „
9. „Утоптала стежечку“. Про меццо-сопрано	30 „
10. Елегія. „Уноси мою душу“	40 „

Ноти можна купувати у музичних магазінах: в В. А. Герарда (Харків), Л. Ідзіковського (Київ), Л. Адлера (Ростов на Дону), Т. Калливода (Полтава), Г. Кригера (Катеринослав), М. Берреса (Херсон), Е. Геллера (Николаїв), А. Йозефера (Одесса), Е. Данюшевської (Чернігів). У всіх музичних магазінах у Петербурзі.

ОГОЛОШЕННЯ.

ГРОМАДСЬКА ДУМКА

щоденна політична, економічна і літературна газета, виходить в Київі з 1-го січня (января) року 1906.

Громадська думка дає щоденний огляд життя політичного, громадського, економічного і літературного на Україні, в Росії і по чужих землях; звістки про всякі світові події цікаві нашим людям; поезії та оповідання, наукові фельетони і т. п.

В Громадській думці досі згодились писати: проф. Антонович В., Балабуха С., Бондаренко Ів., Боржковский В., Василенко М., Вєрзилов А., Виниченко Вол., Волох С., Вороний М., Генайзєр Е., Гнатюк В., Грінченко Б., Грінченко М. (Загирня), Григоренко Гр., проф. М. Грушевський, Грушевський Ол., Дмитрієв М., Дніпрова Чайка, Доманицький В., Дорошенко В., Дорошенко Д., Ефремов С., Жебуньов Л., Житецький П., Кvasницький В., Квітка К., Коваленко Гр., Козловський В., Комаров М., Комарова Г., Конощенко А., пр.-доц. Корчак-Чупурковський А., Коцюбинський М., Кошовий В., проф. Кримський А., Левіцкий М., Леонтович В., Липа Ів., Липковський С., Лисенко М., Лісовський Ол., Лозинський М., Лотоцький Ол., Маковей О., Маркович Д., Матушевський Ф., Мирний П., Мировець В., Науменко В., Падалка Л., проф. Шеретц В., Русова С., Русов О., Самйленко В. (Сивенький), Славінський М., Сластьон О., Смуток Н., Степаненко В., Тимченко В., Туган-Барановский М., Франко Ів., Чернявский М., Чикаленко В., Шраг І., Ярошевський Б. та інші.

Ціна газети «Громадська Думка» на рік 4 карб., пів року 2 карб., на 3 місяці 1 карб., на 1 місяць 50 коп. з пересилкою. За кордон на рік 9 карб., на пів року 4 карб. 50 коп. «Громадська Думка» виходить що-дня, окрім понеділків та після свят.

Адреса редакції „Громадської Думки“—у Київі. Михайлівська у., ч. 10.

Видає і за редакцію відповідає Володимир Леонтович.

НОВА ГРОМАДА

літературно науковий місячник, виходить з січня року 1906.

НОВА ГРОМАДА містить твори красного письменства (поезії, оповідання, повісті, драматичні твори), наукові й публіцистичні статті, огляди політичного і громадського життя на Україні й за її межами і т. п. Нова Громада має тих самих співробітників, що і Громадська Думка; виходить що-місяця книжками по 10 аркушів друку.

Ціна з пересилкою на рік 6 карб.; за кордон—8 карб. 50 коп., окрім книжка коштує 75 коп.

Адреса редакції „Нова Громада“—в Київі, Михайлівська ул., ч. 10.

Видає і за редакцію відповідає Володимир Леонтович.

Передплачувати ГРОМАДСКУ ДУМКУ і НОВУ ГРОМАДУ можна також в книгарні „Кіївской Старине“, у Київі, Безаківська ул., ч. 14, Відомості про продаж на роздріб газети „Громадська Думка“ можна мати у д. Компанійця, Хрещатик, ч. 54.

У Львові газету і журнал можна передплачувати в Книгарні Наукового Товариства ім Шевченка, ул. Чарнєцького, 26.

ПЕРЕДПЛАТА а 1906 рік.

Рідкий Край

Часопись політична, економічна, літературна і наукова виходить в 1906 році раз на тиждень. в форматі тижневих журналів по 8—16 сторін.

Передплата за журнал на рік 3 карбованці, на місяць 35 коп. з пересилкою, окремі числа по 8 коп., За кордон на рік 5 карб.

книгарям комісіонних за передплату на рік 5% За продаж окремих №№—25%

Листи і гроші засилати треба під адресою: Полтава, Протопоповська ул., будинок Оксюза, № 41, (біля пошти) до редакції часописі „РІДНИЙ КРАЙ“.

Редактори одвічальні: *М. Дмитріев и Гр. Коваленко*
Видає *Гр. Маркевич.*

ОТКРЫТА ПОДПИСКА

на еженедельную газету

„Голосъ Приказчика“,

посвященную интересамъ приказчиковъ и другихъ служащихъ въ торговыхъ и промышленныхъ учрежденіяхъ.—

Задача газеты — выясненіе приказчикамъ ихъ профессиональныхъ и гражданскихъ нуждъ и объединеніе ихъ силъ для дружной борьбы за улучшеніе ихъ экономического, правового и культурного положенія.

№ 1-й вышелъ 16 Апрѣля 1906 года.

Подписная цѣна (съ доставкой и пересылкой):

въ С.-Петербургѣ на годъ 2 руб., на полгода 1 руб. 10 коп.
въ провинціи на годъ 3 руб., на полгода 1 руб. 60 коп.

Цѣна отдельного № 5 коп., въ провинціи 6 коп.

РЕДАКЦІЯ (Вознесенскій пр., 47, кв. 10) открыта ежедневно съ 7 до 11 ч. вечера, кроме праздничныхъ дней.

ПОДПИСКА ПРИНИМАЕТСЯ:

Въ конторѣ редакціи: Спб , Вознесенскій, 47, кв. 10, во всѣхъ книжныхъ магазинахъ и кiosкахъ Россійской Импераціи.

По состоявшему соглашенню издателей „Приказчика“ и „Голосъ Приказчика“ всѣмъ подписчикамъ „Приказчика“ будетъ разсыпаться газета „Голосъ Приказчика“.

XI годъ
издания.

Открыта подписка на 1906 г.

XI годъ
издания.

на еженедельный сельскохозяйственный журналъ

ХУТОРЯНИНЪ,

органъ Полтавскаго общества сельскаго хозяйства.

Цѣна 2 р. въ годъ, на полгода 1 р.

Программа: 1) Правительственные распоряженія и извѣстія 2) Дѣятельность мѣстныхъ сельскохозяйственныхъ обществъ, ихъ отдѣловъ и отдѣленій. 3) Статьи по сельскому хозяйству, промышленности и торговлѣ, экономической и технической. 4) Хроника, сельскохозяйственное обозрѣніе и корреспонденціи. 5) Сельскохозяйственная и экономическая дѣятельность земскихъ учрежденій. 6) Библіографія и обзоръ сельскохозяйственной и экономической литературы. 7) Сельскохозяйственный фельетонъ. 8) Смѣсь и мелкія извѣстія. 9) Вопросы и отвѣты. 12) Торговыя извѣстія. 11) Обозрѣнія и извѣстія о погодѣ. 12) Объявленія.

Кромѣ еженедѣльныхъ номеровъ въ размѣрѣ 2—3 печатныхъ листовъ подписчикамъ, по примѣру прежнихъ лѣтъ, будутъ высланы бесплатныя преміи.—Въ 1905 г. всѣмъ годовымъ подписчикамъ были разосланы помимо сѣмянъ кормовыхъ растеній, «Справочникъ по устройству учрежденій мелкаго кредита, потребительскихъ обществъ и сельскохозяйственныхъ обществъ малаго района».

Плата за объявленія: за одну строчку петита въ концѣ текста 8 коп., впереди — вдвое.

Подписка принимается въ г. Полтавѣ — въ конторѣ редакціи „Хоторянина“ при Полтавскомъ Обществѣ сельскаго хозяйства.

ЧИТАТЕЛЬ!

Если Вы интересуетесь литературою, Вамъ необходимо выписать новый литературный и библіографический ежемѣсячникъ

„ЧИТАТЕЛЬ“.

Краткая программа: I. Вновь опубликовываемыя произведенія извѣстныхъ русскихъ писателей. II. Стихи русскихъ, преимущественно молодыхъ современныхъ писателей. III. Полная лѣтопись совр. литературы и печати. IV. Портрѣты писателей, юморист. стихи и карикатуры на литературныя темы.

Подписная цѣна съ доставкою за 10 №№ один рубль.

Первый № выйдет въ концѣ апрѣля с. г.

Объявленія по 10 коп. за строку (35 букв) или за занимаемое ею мѣсто. Лица, доставившіе 10 подписчиковъ, получаютъ 11-й экземпляр журнала **бесплатно**. Библіотеки и книжные магазины, принимающіе подписку, получаютъ 10% скидки.

Въ Петербургѣ подписка принимается въ книж. маг. Мартынова (Алѣксандровск. пл., д. 5).

Деньги отъ **провинціальныхъ** подписчиковъ, произведенія печати для отзыва и рукописи слѣдуетъ посыпать на имя секретаря редакціи, по слѣдующему адресу: С.-Петербургъ, Вознесенскій пр., д. № 37, кв. № 76, Владиміру Андреевичу Новикову.

Редактор-Издатель И. И. Новиковъ.

ПРИНИМАЕТСЯ ПОДПИСКА на 1906 г.
 ЕЖЕМѢСЯЧНЫЙ ИСТОРИЧЕСКІЙ ЖУРНАЛЪ
,,Кіевская старина“

Въ „Кіевской Старинѣ“ печатаются: самостоятельныя изслѣдованія по исторіи южной Россіи и разнообразные матеріалы для нея, въ видѣ особо цѣнныхъ историческихъ документовъ, мемуаровъ, хроникъ, дневниковъ, записокъ, воспоминаній, разсказовъ, біографій, некрологовъ и характеристикъ, описаній вещественныхъ памятниковъ южно-русской древности и замѣтокъ обо всемъ вообще, что составляетъ принадлежность и характерную особенность исторически сложившагося народнаго быта или служить проявленіемъ народнаго творчества и міровоззрѣнія, каковы неизслѣдованные обычаи религіозные, правовые и т. д., исчезающіе древніе напѣвы, незаписанныя думы, сказки, легенды, пѣсни и пр.

Бібліографическая свѣдѣнія о вновь выходящихъ у насъ и за границею изданіяхъ, книгахъ и статьяхъ по исторіи южной Россіи, сопровождаются критическими замѣчаніями.

При журналѣ, по мѣрѣ надобности, будутъ помѣщаться портреты замѣчательныхъ дѣятелей въ исторіи южного народа, виды древнѣйшихъ монастырей, церквей и другихъ зданій, имѣющихъ значеніе для мѣстной исторіи, снимки съ древнѣйшихъ гравюръ и произведеній живописи, рисунки и изображенія всякаго рода украшеній, одеждъ, оружія, предметовъ домашняго обихода и проч.

Цѣна за 12 книгъ, съ приложеніями и рисунками 7 р. Съ достав. и пересылкою; на мѣстѣ 6 руб. Разсрочка допускается по соглашенію съ редакціей.

Подписька принимается въ редакціи журнала: Кіевъ. Троицкая площасть.

Народный домъ, и въ книжномъ магазинѣ „Кіевской Старинѣ“. Безаковская, 14.

Въ редакціи продаются полные экземпляры „Кіевской Старинѣ“ за годы: 1883, 1884, 1885, 1887, 1888, 1889, 1890, 1891, 1892, 1893, 1894, 1895, 1896, 1897, 1898, 1899, 1900, 1901, 1902, 1903, 1904 и 1905 по 6 руб. за 12 книжекъ, съ пересылкою 7 р. При покупкѣ за всѣ годы 20% уступки. Отдельные книги журнала по 1 руб.

Редакторъ-издатель В. П. Науменко.

ВИДАВНИЦТВО „ПРАЦЯ“

Вийшли книжки „Що таке народня воля?“ І. Сігова. Ц. 2 к. „Як збираються і куди повертаються народні гроши“.

Друкує і незабаром видасть такі книжки:

1) „Про налоги“. 2) „Виборче право“, „Экономич. очерки“. А. Баха.

Книгарям звичайна скидка.

Хто виписує не менш як на 1 карбован. за перес. не платить.

За справками по видавництву „ПРАЦЯ“ звертатись до С. І. Порубайміха: Петербург, Моховая ул., буд. 31, п. 29. Головний склад видавництва там-же.

Книжки видання „ПРАЦЯ“ можна купувати у всіх головних книгарнях: у Петербурзі, Кийові, Полтаві, Харькові, Катеринославі, Одесі, Херсоні, Катеринодарі и інших городах.

В Київі з 1-го Січня 1906 р. виходить

ШЕРШЕНЬ

УКРАЇНСЬКИЙ
ГУМОРИСТИЧНО-САТИРИЧНИЙ
ТИЖНЕВИК

з малюнками і карикатурами на громадські і політичні теми на взірець столичних сатиричних журналів.

„Шершень“ виходить що п'ятниці.

Ціна З пересилкою: на рік 4 карб., на пів року 2 карб. 30 к., на міс. 1 карб. 20 к. Окреме число 10 к. За кордон 6 карб.

В „Шершні“ працюватимуть Письменники:—Бердяєв С., Будяк Ю., Вдовиченко М., Гребинюк І., Кандиба І., (Орець), Коваленко Гр., Коваленко Олекса., Коцюбинський М., проф. Кримський А., Кузьменко М.. Липа Ів., Маковей О., Нечуй-Левицкий Ів., Полтавка М., Сивенкій В., Старицька-Черняхівська Л., Стешенко І., Стефаник В., Самотний, Тімченко Э., Федорченко Ів., Хоткевич Г., Чернявський М., і богато інших. Художники: Бабенко А., Бурячок І., Красіцький Ф., Лозинський С., Різниченко В., Сластіон О., Тіхачек В., Турцевич А., Яковлев М., (Косин) і інші.

Передплата приймається в Київі—книгарня Кіевской Старини Безаківська, 14, в книгарні Іванова и К° Фундуклеєвська, № 2, і въ редакції.

Адреса редакції: Гоголевская Ул. 45, кв. 8.

Ціна за оголошення 2 р. за стрічку петіта, 100 р. за стовпець.

Редактор—Видавець В. Лозинський.

(В Галичині Австрія).

„ВОЛЯ“

Орган української соціальної демократії

(Галицької).

Виходить 2 рази у місяць (1-го та 15-го)
і коштує 3 корони річно.

Для Америки 1 долар.—Поодиноке число 10 сотиків.

Редакція і адміністрація

у Львові ул. Кампіяна ч. 13 (партер).

Видає Микола Ганкевич. Одвічає за редакцію Семен Вітик.

СКОРО ПОЧНЕ ВИХОДИТИ

В ПЕТЕРБУРЗІ

„ГОЛОС РОБІТНИКА“

українська

ЧАСОПІСЬ ПОЛІТИЧНА ЕКОНОМІЧНА І ЛІТЕРАТУРНА.

ВИХОДИТИМЕ РАЗ НА ТИЖДЕНЬ,

форматом тижневих журналів по 8—12 сторінок,

„Голос Робітника“ завданням своїм поставляє служити інтересам Українських робітничих мас.

ЦІНА ТИЖДНЕВИКА: в Росії на рік—3 кар.; на пів року—1 кар. 80 коп.; на місяць—35 коп.; окремі числа по 10 коц.; за кордон—на рік—5 карб.; на півроку—2 кар. 80 коп.; окремі числа по 12 коп.

Книгарням за передплату на рік призначається 5% за продаж окремих №№—25%, за кордоном—30%.

Листи і гроші просимо засилати по такій адресі: Петербург, редакція жур. „Голос Робітника“ Екатерининський канал. д. 52 кв. 60.

Просимо всіх, що співчують завданням нашого тижневика, надсилати до редакції звістки і дописи про діяльність усіх товариств і організацій, переважно робітничих і селянських, земств, городських управ і дум, та взагалі сповіщати про усікі новини біжучого життя.

Редактор-видавець П. Понятенко.